

WOLNOŚĆ
POD LUPĄ

MÓJ JEST TEN KAWAŁEK PODŁOGI

LIBERALNA I LIBERTARIAŃSKA
AUTOIDENTYFIKACJA POLAKÓW

SL

STOWARZYSZENIE
LIBERTARIAŃSKIE

Mój jest ten kawałek podłogi. Liberalna i libertariańska autoidentyfikacja Polaków

dr hab. Radosław Marzęcki, prof. UP (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie)

dr Marcin Chmielowski (Fundacja Wolności i Przedsiębiorczości)

Kris Kaleta, MRes (Ph.D. Candidate na Manchester Metropolitan University, Wielka Brytania)

Pomysłodawca i koordynator projektu: Karol Sobiecki (Stowarzyszenie Libertariańskie)

Redakcja: Przemysław Hankus, Karol Sobiecki

Korekta: Bartosz Dziewa

Skład i łamanie: Maciej Harabasz

Projekt okładki i grafika: Maciej Harabasz

Pomoc w przygotowaniu badania: Bartosz Chytryk

Tekst opublikowany na licencji: cc-by 3.0

Wrocław 2023

Pamięci Witolda Kwaśnickiego

Projekt *Wolność pod lupą*, w ramach którego powstał niniejszy raport, został zrealizowany dzięki finansowemu wsparciu następujących osób i podmiotów:

Fundacja Wolności Gospodarczej

Fundacja PAFERE

Krzysztof Zuber (Freedom Publishing i Fundacja Biały Bizon)

Bartosz Dziewa (Gazeta Kontrowersyjna)

Wojciech Walczak

Lech Wilczyński (swap.ly)

Mikołaj i Kamila Pisarscy

Ryszard Wilk (Lupus Ryszard Wilk)

Tomasz Malinowski (Towarzystwo KoLiber)

Maciej Zborowski

Szymon Sypniewicz

Dominik Bartosik

Andrzej Błaszczyk

Karol Sobiecki

Łukasz Pieczonka

Łukasz Horodecki

Damian Olko

Witold Kwaśnicki

Przemysław Zawadzki

Łukasz Chrząszcz

Bartosz Biernacki

Krzysztof Jurewicz

Gabriel Hawryluk

Karol Piszczek

Dawid Kamiński

Paweł Młynarek

Witold Niziński

Miłosz Ślepowroński

Krzysztof Karp

Tomasz Dworowy

Jacek Spendel

Kamil Grzebyta

Karolina Gemza

Stanisław Ugniewski

Maciej Krzywda

Kasper Kądziaława

Wojciech Łopuszański

Krzysztof Rzońca

Przemysław Kozak

Jakub Mucha

Michał Babiński

Piotr Haus

Tomasz Borecki

Jan Malinowski

Wnioski z badania

Elektorat libertariański w Polsce to 4,3% uprawnionych do głosowania. To więcej, niż się spodziewaliśmy, ale wciąż za mało, aby myśleć o samodzielnym libertariańskim projekcie politycznym.

Libertarianie razem z liberałami stanowią za to aż 19,4% wyborców, co jest dużym, ale niewykorzystanym potencjałem.

Płeć nie jest istotną zmienną w przypadku liberalnych i libertariańskich poglądów. Libertarianek i liberałek jest prawie tyle samo co liberałów i libertarian.

Osoby o liberalnych i libertariańskich poglądach są przeważnie lepiej wykształcone i lepiej zarabiające niż ogół społeczeństwa. Rzadziej też uczestniczą w praktykach religijnych.

Polacy są w nieco większym stopniu liberalni w sensie aksjologicznym (światopoglądowym), w mniejszym natomiast stopniu – liberalni w sensie ekonomicznym.

Najbardziej liberalne nastawienie towarzyszy Polakom w odniesieniu do trzech kwestii skategoryzowanych jako aksjologiczne: wyboru modelu rodziny, neutralności światopoglądowej państwa oraz finansowania kościołów. W każdej z nich odsetek osób przyjmujących pogląd liberalny był wyższy niż 70%.

Bardziej liberalne poglądy mają osoby z młodszych grup wiekowych: 30 – 39 lat oraz 18 – 29 lat. Im starszy respondent, tym częściej deklaruje antyliberalne poglądy.

Konfederacja nie ma „monopolu” na zagospodarowanie wyborcy o silnie liberalnych poglądach, a w praktyce konkuruje o niego przede wszystkim z Koalicją Obywatelską.

Liberalni wyborcy generalnie w niewielkim stopniu identyfikują się z polskimi partiami politycznymi. Wysokie odsetki wskazań na brak identyfikacji (minimum 50% w każdym przypadku) każą sądzić, że jest to grupa, która wciąż nie znajduje przekonującej reprezentacji politycznej.

Spis treści

Wnioski z badania	4
1. Dlaczego badamy polskich liberałów i libertarian	6
2. Postawa libertariańska	8
3. Metodologia badania	11
4. Charakterystyka próby badawczej	15
5. Polacy wobec idei liberalnych	19
6. Kim są „Polscy Liberałowie” i „Polscy Libertarianie”	25
6.1 „Polscy Liberałowie”	26
6.2 „Polscy Libertarianie”	32
7. Podsumowanie	37
Spis tabel	39
Spis wykresów	40

1

Dlaczego badamy polskich liberałów i libertarian

Demokracja działa na kształt galerii handlowej mieszczącej się w centrum zatłoczonego miasta. Pracujący w tej galerii sprzedawcy proponują ciekawe idee, sprzedają narracje, potrafią nawoływać z afiszów zachętami, ale też cierpliwie budować zaufanie klientów. Pewne produkty są sezonowe, inne – odporne na zdawać by się mogło nieubłaganą tyranię mody. Niektóre produkty chcemy kupić. Chwalimy jakość wykonania, prestiż czy obsługę klienta – rzeczy oferowane przez taką bądź inną markę. Dziwimy się tym, którzy kupują u konkurencji, w naszej ocenie proponującej gorszy asortyment.

Oczywiście ten *polityczny rynek* nie ma wszystkich cech rynku, jaki znamy z ekonomii. Istnieją jednak pomiędzy nimi pewne podobieństwa. Wyborcy są jak konsumenci, a partie polityczne to produkty, na które można głosować. Wybieranie ich to *zakup* – pewnej wizji przyszłości, samoidentyfikacji czy oczekiwań. Można wręcz stwierdzić, że są partie mniej i bardziej *trendy*, a czasem niemodne – zupełnie jak spodnie czy buty. Różnica jest jednak taka, że partia lub grupa partii, które ostatecznie wygrywają, mogą narzucić swoje rozwiązania także tym, którzy ich nie wybrali.

Nie ma rynku partii politycznych idealnych dla kogokolwiek – takich, jakie byłyby stworzone na zamówienie konkretnego wyborcy. Polityka nie jest alejką z butikami, gdzie produkuje się garnitury na zamówienie. Pozostając w konwencji metafory, można stwierdzić, że to raczej supermarket, gdzie produkty leżą na półce i gdzie każdy z nich jest kompromisem pomiędzy oczekiwaniami wyborców a tym, co mogą – lub

chcą! – zaoferować politycy. Polityka jest też jednak miejscem rozgrywki pomiędzy popytem a podażą. Żadne państwo i żadna polityczna wspólnota nigdy nie są jednomyślne. Tworzy to fascynujące pole do badań dla teoretyków, ale daje też praktykom możliwość oddziaływania na rzeczywistość. I to jest właśnie cel przyświecający nam podczas tworzenia tego raportu.

Jako Stowarzyszenie Libertariańskie – choć podkreślamy, że nie wszyscy członkowie zespołu badawczego są jego przedstawicielami – jesteśmy zainteresowani pokazaniem popytu na partię liberalną, w której libertarianie mogliby stanowić aktywne skrzydło. Nasze badania wskazują, że na polskiej scenie politycznej jest miejsce na taki projekt. Libertariański elektorat, choć nieliczny i obecnie niezdolny do samodzielnego startu w wyborach, może w pewnych okolicznościach być istotny. Elektorat liberalny jest zaś potencjałem, który mógłby być lepiej wykorzystany. Nasze badania odpowiadają więc na następujące pytania:

- a. Jak wiele jest w Polsce osób o poglądach libertariańskich lub liberalnych?
- b. W których grupach społecznych poglądy wolnościowe są najpopularniejsze?
- c. Które z postulatów wolnościowych mają największe poparcie w społeczeństwie?

Odpowiedzi na nie interesują nas nie tylko jako cenna wiedza teoretyczna, ale również jako materiał pozwalający planować i wcielać

w życie zmiany na polskiej scenie politycznej. Jako zwolennicy koncepcji Josepha P. Overtona, znanej jako okno jego imienia, uważamy, że aby zmiana mogła być możliwa w polityce, najpierw musi być wyobrażona i wskazana jako realna. A następnie odpowiednio też nagłośniona przez działających w trzecim sektorze przedsiębiorców idei.

Stowarzyszenie Libertariańskie nie jest partią polityczną i nie ma ambicji przekształcenia się w taką. Możemy jednak pokazać politykom, także tym o libertariańskich i liberalnych poglądach, jak wygląda liberalny i libertariański elektorat. Możemy zarysować jego wielkość i strukturę. Z kolei to politycy – deklarujący bliższe nam lub nawet tożsame z naszymi poglądy – muszą odpowiedzieć i przedstawić przekonujący liberalny program, akceptowalny dla polskiego liberalnego elektoratu.

Raport *Mój jest ten kawałek podłogi. Liberalna i libertariańska autoidentyfikacja Polaków* jest więc próbą zaproszenia ich do tego, aby lepiej przemyśleli polityczną ofertę i – w końcu – optymalnie dopasowali ją do potrzeb i oczekiwań potencjalnych wyborców. ■

2

Postawa libertariańska

Libertarianizm jest ideą głoszącą maksymalizację wolności jednostki we wszystkich obszarach jej aktywności, nie tylko ekonomicznym. Jedynymi ograniczeniami tej wolności powinny być, zdaniem libertarian, nienaruszalne wolność oraz własność innych ludzi, a także odpowiedzialność za własne czyny, która – tak jak wolność do ich podejmowania – powinna być zdaniem libertarian niezbywalna.

Spółceństwo możliwie najbliższe libertariańskiemu ideałowi to takie, które jest w maksymalnym stopniu oparte o dobrowolnie zawierane kontrakty i w minimalnym stopniu oparte o przymus. Zdaniem libertarian rola państwa powinna być minimalna i raczej związana z funkcją arbitra rozwiązującego spory niż jakąkolwiek bardziej rozbudowaną aktywnością.

Libertarianizm nie jest popularnym w Polsce słowem. Bywa mylony z libertynizmem, z którym jedyne, co ma wspólnego, to tylko podobne brzmienie. Również z liberalizmem, któremu nie jest tożsamy. Bywa, że jest też zupełnie nieznamy. To oczywiście nie może dziwić. Libertarianizm w dzisiejszym rozumieniu jest ideą względnie nową, sformułowaną przez amerykańskich ekonomistów i myślicieli w drugiej dekadzie międzywojnia, następnie zaś udoskonalaną, dyskusowaną i popularyzowaną w sposób skuteczny dopiero od czasów rewolucji internetowej.

Libertarianie jednak istnieją – także wtedy, kiedy nie wiedzą, że ich poglądy polityczne i społeczne naprawdę pasują do tego, czym libertarianizm jest. Możemy więc mówić o libertarianach jako elektoracie w dwóch kategoriach. Część z nich wie o tym, że są libertarianami i że

ich spojrzenie na rzeczywistość nie jest wyłącznie ich, lecz jest podzielane przez innych wyborców. Ten elektorat libertariański nazywamy **libertarianami skonsolidowanymi**. Na podstawie naszych badań nie można określić jego wielkości, ale w oparciu o wiedzę na temat tego, że libertarianie są aktywni w mediach, w tym przede wszystkim w mediach społecznościowych, organizują swoje wydarzenia o charakterze masowym – a więc takie, na których nie spotykają się tylko ci ludzie, którzy znali się już wcześniej – zakładamy, że taki elektorat istnieje.

Nasze badania dowiodły jednak tego, że poza libertarianami skonsolidowanymi istnieje też w Polsce inny libertariański elektorat. Są to ludzie, którzy, odpowiadając na pytania naszego kwestionariusza, zaprezentowali odpowiedzi wprost i jednoznacznie libertariańskie. Ten elektorat nazywamy **libertarianami rozproszonymi**. Nie znamy proporcji pomiędzy elektoratem libertarian skonsolidowanych a rozproszonych. Wiemy jednak, że ich łączny odsetek to **4,3%**. Na potrzeby badań grupa ta została przez nas nazwana „Polskimi Libertarianami”.

Libertarian rozproszonych można powiązać z innym pojęciem, a mianowicie postawą libertariańską. Dokonujemy tu nawiązania do dorobku Michaela Oakeshotta, który scharakteryzował postawę konserwatywną¹ – nie do końca odpowiadającą temu, czym konserwatyzm jest jako pewna myśl polityczna. Oakeshott skupił

1 M. Oakeshott, *O postawie konserwatywnej*, tłum. A. Lipszyc, Ł. Sommer, M. Szczubiałka, [w:] *idem, Wieża Babel i inne eseje*, Fundacja Aletheia, Warszawa 1999, s. 192.

się na tym, w jaki sposób konserwatyizm wpływa na życie codzienne jednostki, która reprezentuje taką postawę. Osoba ją przejawiająca może nie wiedzieć, że właśnie tak jest charakteryzowana. Uznaliśmy, że podobnie może być z libertarianami. Mogą oni przejawiać pewną postawę wynikającą ze zbioru poglądów, ale mogą nie wiedzieć o tym, że mają one jakąś specyficzną nazwę.

Uważamy, że analogicznie można również wyróżniać inne postawy – wśród nich postawę libertariańską, która byłaby niewykrystalizowanym libertarianizmem, nie byłaby konsekwentna i nie byłaby oparta o jakąś wiedzę teoretyczną. Innymi słowy, kształtowanie się elektoratu libertariańskiego nie polega jedynie na nagłaśnianiu postulatów libertarian celem przekonywania do libertarianizmu, ale również na docieraniu z libertariańskim przekazem do tych, którzy śmiało mogliby się pod nim podpisać, jeszcze zanim usłyszeli słowo „libertarianin”.

4,3% libertarian w Polsce może być naszym zdaniem wartością zaniżoną, będącą wynikiem ostrożnego szacunku. Gdybyśmy przeprowadzali badania mające na celu określenie wielkości libertariańskiego elektoratu przy pomocy narzędzi wypracowanych przez amerykańskich badaczy, prawdopodobnie wynik byłby dużo wyższy – i to nie tylko dlatego, że w Stanach Zjednoczonych Ameryki mieszka więcej libertarian². Wybraliśmy jednak metodologicznie bezpieczniejszą drogę, mając jednocześnie na uwadze różnice między polskim terminem „*libertarianin*” i amerykańskim „*libertarian*”, gdzie faktycznie słowo to ma szersze znaczenie i służy do określania też niektórych europejskich liberałów.

Ten zresztą elektorat – elektorat liberalny – również udało nam się scharakteryzować. Łączy się on z polskim elektoratem libertariańskim na poziomie wielu deklarowanych postulatów, a także ogólnej wizji państwa jako

wycofanego – choć nie tak dalece i nie na tak wielu polach, jak oczekivaliby tego libertarianie. Widać to w przygotowanym przez nas narzędziu badawczym, które nazwaliśmy Indekssem Liberalizmu/Libertarianizmu (ILL)³. Libertarianie, którzy udzielili nam odpowiedzi, byli bardziej stanowczy w swoich osądach na temat roli państwa w życiu obywateli i życiu gospodarczym. Nie jest to jednak zaskakujące, ponieważ libertarianizm i liberalizm to dwa różne fenomeny i choć libertarianie należą do szerokiej rodziny liberałów, są jednak ich najbardziej konsekwentną reprezentacją.

Polski elektorat liberalny szacujemy na 19,4% i jest to, ponownie, wynik ostrożny. Pojęcie liberalizmu ma bowiem niebezpieczną tendencję do inflacji i oznaczania bardzo wielu poglądów. Od strony ideowej to nie dziwi, gdyż liberalizm jest rozłożystym poglądem, dobrze ugruntowaną i wieloraką doktryną posiadającą też wielowiekową tradycję filozoficzną. To wszystko musi powodować pewną nieostrość, choć jednocześnie wszystkie możliwe ujęcia liberalizmu zawsze będą opierać się na afirmacji wolności – różnie jednak rozumianej. Aby nie popaść w przesadę, w naszych badaniach uznaliśmy liberalizm za pogląd postrzegający wolność w kategoriach negatywnych. Takie podejście, o czym wiemy, zawęża znaczenie liberalizmu, ale pozwala nam też nie popełnić błędu i nie utożsamić z liberalizmem na przykład socjaldemokracji.

Wspomniane już badania Davida Boaza i Davida Kirby’ego dotyczą Stanów Zjednoczonych, stąd też mogły być dla nas co najwyżej inspiracją. W Polsce nigdy nie przeprowadzono badań mających na celu określenie wielkości i przymiotów elektoratu libertariańskiego. Prawdopodobnie ma to związek z niewielką rozpoznawalnością tego terminu. Sama wielkość takiego elektoratu, ponad 4%, powinna jednak zacząć już budzić zainteresowanie innych badaczy. Zauważmy, jak duże zainteresowanie budzi zjawisko ateizmu.

2 Por. D. Boaz, D. Kirby, *The Libertarian Vote*, cato.org/policy-analysis/libertarian-vote [dostęp: 10.10.2022].

3 Wskaźnik badający nastawienie respondenta do zestawu zagadnień liberalnych. Prezentowany w skali od 1 do 5, gdzie 1 to nastawienie negatywne, a 5 to nastawienie pozytywne.

Tymczasem w opracowaniu *Wyznania religijne w Polsce w latach 2015–2018* czytamy, że odsetek osób nienależących do żadnego wyznania wynosi 3,1%⁴.

Były jednak w Polsce przeprowadzane badania dotyczące liberalnych postaw Polaków – zarówno światopoglądowych, jak i gospodarczych. Pod względem kompleksowości wybijają się dwa takie opracowania, a są to: *Doktryna Polaków. Klasyczna filozofia polityczna w dyskursie potocznym* Zbigniewa Raua, Katarzyny M. Staszyńskiej, Macieja Chmielińskiego i Krzysztofa Zagórskiego oraz *Wyobraźnia ekonomiczna w Polsce* Andrzeja K. Koźmińskiego i Krzysztofa Zagórskiego. Należy jednak pamiętać, że wyniki wspomnianych wyżej badań dotyczyły całego społeczeństwa – autorzy nie koncentrowali się bowiem na poszukiwaniu i opisie liberałów i libertarian. ■

---

4 Główny Urząd Statystyczny, *Wyznania religijne w Polsce w latach 2015–2018*, Warszawa 2019, s. 32-33, stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/default-taktualnosci/5500/5/2/1/wyznania_religijne_w_polsce_2015-2018.pdf [dostęp: 22.01.2023].

3

Metodologia badania

Dane prezentowane w niniejszym raporcie zostały zgromadzone w ramach ogólnopolskiego badania sondażowego (*Badanie opinii i poglądów politycznych mieszkańców Polski*) przeprowadzonego w dniach 30 maja – 14 czerwca 2022 roku przez Instytut Badań Spraw Publicznych w Warszawie.

Zwracamy uwagę na datę badania i panującą wówczas nastroje, a przede wszystkim na skutki napaści Rosji na Ukrainę i wynikającej z niej niepewności gospodarczej związanej z zapewnieniem dostaw strategicznych surowców. Dodać należy także i to, że podczas prowadzonych badań wpływ na nastroje respondentów mogła mieć wciąż poważna sytuacja pandemiczna w Polsce i na świecie. Przez to część odpowiedzi, szczególnie w kontekście pytań związanych z państwem rozumianym jako gwarant bezpieczeństwa i (publicznej) ochrony zdrowia, mogła być przechylona na stronę większej ufności wobec państwa.

Sondaż telefoniczny został zrealizowany metodą standaryzowanych wywiadów kwestionariuszowych wspomaganych komputerowo (CATI). Badanie miało charakter reprezentatywny. Zastosowano losowo-kwotowy dobór próby badawczej. Jej struktura była tożsama ze strukturą populacji dorosłych mieszkańców Polski pod względem płci, wieku oraz miejsca zamieszkania (dane według Głównego Urzędu Statystycznego). W badaniu wzięło udział 1000 osób w wieku powyżej 18 lat. Maksymalny błąd statystyczny w badaniu dla próby N=1000 wynosi 3%. Jest on miarą dokładności wnioskowania z próby o populacji przy 95% poziomie ufności.

Należy pamiętać, że – niezależnie od błędu statystycznego – użyte słownictwo oraz praktyczne trudności w realizacji sondażu mogą zwiększać całkowity błąd, obciążając nim uzyskane wyniki.

W badaniu wykorzystano autorski kwestionariusz ankiety, który miał posłużyć do względnie kompleksowej diagnozy poglądów respondentów, ze szczególnym uwzględnieniem opinii wobec różnych aspektów wolności (ekonomicznej, politycznej, światopoglądowej, religijnej itp.). Kwestionariusz został podzielony na kilka bloków, w ramach których zastosowano specyficzny typ pytań diagnostycznych. W pierwszej kolejności były to cztery pytania rozstrzygnięcia, będące wskaźnikami **takich wartości jak wolny rynek, samoodpowiedzialność, indywidualizm i kolektywizm**. Respondenci zostali poproszeni o wskazanie jednego z dwóch twierdzeń, który lepiej oddaje jego/jej poglądy. Były to następujące pary twierdzeń:

- I. – Lepiej jest, kiedy państwo w pewnych sytuacjach aktywnie wpływa na konkurencję i rynek (dóbr i usług).
– Lepiej jest, kiedy rynek jest wolny i zupełnie niezależny od państwa.
- II. – Człowiek powinien mieć możliwość działania zgodnie z własnym interesem, nawet gdy jest to sprzeczne z wolą większości społeczeństwa.
– Człowiek powinien być podporządkowany w swoich działaniach celom wyznaczonym przez wspólnotę.

III.– Bez polityki państwa trudno sobie wyobrazić skuteczną pomoc społeczną.

– Polityka państwa nie jest konieczna, by zorganizować skuteczną pomoc społeczną. Gdyby ludzie byli bardziej zamożni, mogliby również skutecznie pomagać bardziej potrzebującym poprzez działania charytatywne.

IV.– To dobrze, kiedy instytucje państwa decydują o tym, co wolno, a czego nie wolno robić obywatelom.

– To źle, kiedy instytucje państwa decydują o tym, co wolno, a czego nie wolno robić obywatelom.

W każdym z przypadków respondent mógł odmówić udzielenia odpowiedzi lub zasygnalizować trudność związaną z jej sformułowaniem. Niemniej kategoria odpowiedzi „Nie wiem/trudno powiedzieć” nie była odczytywana przez ankietera.

W ramach drugiego bloku respondenci zostali poproszeni o ocenę (przy użyciu pięciopunktowej skali ilościowej) szeregu **stwierdzeń dotyczących spraw światopoglądowych i gospodarki**. Wskazanie „1” na skali oznaczało odpowiedź „Zdecydowanie się nie zgadzam”, wskazanie „3” – odpowiedzi „Ani się zgadzam, ani się nie zgadzam”, natomiast „5” – odpowiedzi „Zdecydowanie się zgadzam”. Stwierdzenia zostały sformułowane tak, aby poszczególne bieguny skali opisywały poglądy liberalne w sposób niekonsekwentny (w celu uniknięcia bezrefleksyjnego automatyzmu udzielania odpowiedzi przez respondentów). Na etapie analizy dane zostały rekodowane w taki sposób, aby wyższe wartości skali zawsze wskazywały bardziej liberalne poglądy.

Ocenie poddano następujące stwierdzenia **[w nawiasie kwadratowym znajduje się identyfikator zmiennej, wykorzystywany w dalszej części raportu]:**

a. Należy za wszelką cenę przeciwdziałać nierównościom (np. ekonomicznym) w społeczeństwie **[Walka z nierównościami];**

b. Ludzie powinni sami decydować, jaki model rodziny wybiorą. Państwo nie powinno niczego narzucać ani niczego zabraniać w tym względzie **[Wybór modelu rodziny];**

c. Czuję większy szacunek do obcokrajowca, który przyjeżdża do Polski pracować, niż do Polaka, który żyje głównie z zasiłków **[Szacunek do imigranta];**

d. Prywatne firmy są zawsze lepiej zarządzane niż państwowe przedsiębiorstwa **[Prywatne firmy lepiej zarządzane];**

e. Osoby dużo zarabiające powinny płacić wyższą stawkę podatku od dochodów **[Podatki];**

f. Kościoły i związki wyznaniowe powinny być utrzymywane wyłącznie przez wierzących **[Finansowanie kościołów];**

g. Tak długo, jak ktoś nie nawołuje do przemocy, może powiedzieć wszystko, co myśli **[Wolność słowa];**

h. Jestem gotowy(a) ograniczyć swoją wolność, gdy bezpieczeństwo państwa jest zagrożone **[Wolność czy bezpieczeństwo];**

i. Żaden styl życia czy światopogląd nie powinien być promowany ani zakazywany przez państwo, które powinno być w tym obszarze w pełni neutralne **[Neutralność światopoglądowa państwa];**

j. Produkcja, handel i używanie marihuany w celach rekreacyjnych powinny być całkowicie legalne **[Legalizacja marihuany];**

k. Prawo do posiadania broni przez zdrowych na umyśle i niekaranych obywateli powinno być zliberalizowane **[Posiadanie broni];**

l. Własność prywatna nie powinna być nigdy poświęcana na rzecz interesu ogółu (np. poprzez wywłaszczenie) **[Własność prywatna].**

W trzecim bloku pytań respondenci w analogiczny (jak wyżej) sposób oceniali stwierdzenia dotyczące funkcjonowania państwa:

- a. Bez wsparcia państwa niemożliwy jest rozwój nowoczesnych technologii [**Wsparcie państwa dla technologii**];
- b. Gdyby zlikwidowano część podatków, był(a) bym w stanie regularnie wspomagać potrzebujących w formie pomocy charytatywnej [**Podatki a gotowość do pomagania**];
- c. Powinniśmy dążyć do jak najszerszej skali prywatyzacji sektora energetycznego, w tym górnictwa [**Prywatyzacja sektora energetycznego**];
- d. To na obywatelu, a nie na państwie, powinna ciążyć większa odpowiedzialność za stan środowiska naturalnego [**Ochrona środowiska**];
- e. Mogę sobie wyobrazić świat, w którym nie ma państw, a ich kluczowe funkcje przejęły prywatne firmy [**Świat bez państw**];
- f. Migracja i otwarte granice umożliwiają rozwój ekonomiczny państwa [**Otwarte granice a rozwój**];
- g. O zbyt wielu decyzjach, o których mógłbym/mogłabym zdecydować sam(a), decydują za mnie urzędnicy [**Władza urzędników**];
- h. Powinniśmy dążyć do ograniczania dominującej roli podmiotów państwowych w zakresie transportu (np. kolejowego). Usługi transportowe powinny być realizowane głównie przez podmioty prywatne [**Prywatyzacja transportu**];
- i. Państwo (ministerstwo edukacji) nie powinno odgórnie ustalać podstawy programowej dla szkół. Powinniśmy pozwolić na to, aby szkoły same układały swoje programy [**Autonomia szkół**];
- j. Państwo powinno wspierać finansowo służbę zdrowia [**Finansowanie służby zdrowia**];
- k. Instytucje państwowe lepiej dbają o pracownika/pracowniczkę niż on(a) sam(a) [**Interesy pracowników**];
- l. Lepszym rozwiązaniem niż program 500+ byłaby obniżka podatków [**Program 500+**];
- m. Opowiadam się za likwidacją ZUS-u i przejściem na system prywatnych emerytur [**Prywatny system emerytalny**];
- n. Państwo powinno być właścicielem zakładów przemysłowych [**Przemysł własnością państwa**];
- o. Powinien istnieć ustawowy zakaz zadłużania państwa [**Zakaz zadłużania państwa**].

W czwartym bloku pytań wykorzystano tzw. dyferencjał semantyczny (skalę Osgooda), przedstawiając respondentom do oceny parę przeciwstawnych twierdzeń. Takie podejście bazuje na tzw. pomiarze konotacyjnym i pozwala zdiagnozować emocje odczuwane wobec danego pojęcia (wartości, obiektu). Tym razem respondenci nie wskazywali jednej z dwóch opcji, ale mogli określić swój stosunek do każdej z nich na skali ilościowej, tzn. że pierwsze odczytywane twierdzenie odpowiadało wartości „1” na skali, a drugie twierdzenie – wartości „5”. Respondenci mogli zniuansować swoje opinie, wskazując ponadto wartości „2”, „3” lub „4”. W ten sposób oceniano następujące stwierdzenia:

I. [Odpowiedzialność za bezpieczeństwo]

- Za nasze bezpieczeństwo powinniśmy odpowiadać przede wszystkim sami;
- Za nasze bezpieczeństwo powinno odpowiadać przede wszystkim państwo.

II. [Wolność czy silne państwo]

- Silne państwo jest ważniejsze niż wolność obywateli;
- Wolność obywateli jest ważniejsza niż silne państwo.

III. [Wydatki publiczne]

- Wydatki państwa na różne cele, w tym socjalne, powinny systematycznie maleć;
- Wydatki państwa na różne cele, w tym socjalne, powinny systematycznie wzrastać.

IV. [Ubezpieczenia zdrowotne]

- Ochrona zdrowia działałaby lepiej, gdyby wszyscy ubezpieczali się na własną rękę (prywatnie);
- Tylko powszechny państwowy system ubezpieczeń gwarantuje odpowiednią jakość ochrony zdrowia.

Przeprowadzono również analizę rzetelności narzędzia badawczego, która wykazała satysfakcjonującą wartość współczynnika Alfa Cronbacha (0,75) dla zastosowanych 31 skali, co oznacza, iż stanowią one poprawne (spójne wewnątrznie) narzędzie pomiarowe postaw liberalnych/libertariańskich.

Zastosowanie pięciopunktowych skali ilościowych do pomiaru opinii respondentów posłużyło na etapie analizy do stworzenia wskaźnika opartego na średniej arytmetycznej. Do jego konstrukcji wykorzystano wyniki oceny 31 stwierdzeń zawartych w bloku 2, 3 i 4 kwestionariusza, wychodząc z założenia, że narzędzie badawcze powinno umożliwić pomiar wielowymiarowo rozumianej postawy liberalnej/libertariańskiej. W ten sposób powstał wskaźnik liberalizmu/libertarianizmu (indeks ILL). W pierwszej kolejności rekodowano części zmiennych tak, aby skale dla każdego z ocenianych stwierdzeń miały spójny układ, tj. aby wyższe wartości skali zawsze wskazywały bardziej liberalne/libertariańskie poglądy. Następnie

możliwe było obliczenie średniej arytmetycznej dla wszystkich ocenianych stwierdzeń.

Na tej podstawie wyróżniono:

„**Polskich Liberalistów**” – respondentów, którzy uzyskali wartość średniej na skali (indeksu ILL) od 3,67 do 5,00⁵;

„**Polskich Libertarian**” – respondentów, którzy uzyskali wartość średniej na skali (indeksu ILL) od 4,01 do 5,00⁶.

Ostatecznie przyjęto, że postawa liberalna będzie rozumiana szerzej niż postawa libertariańska. Zakładamy, że empirycznie zweryfikowani libertarianie powinni charakteryzować się bardziej spójnymi i wyższymi wynikami uzyskiwanymi na skalach pomiarowych. Powyższe założenia mają swoje implikacje dla przeprowadzonej analizy, a następnie interpretacji danych prezentowanych w niniejszym raporcie. Charakteryzując poglądy oraz cechy „Polskich Liberalistów”, mamy świadomość, że zbiór ten zawiera w sobie podzbiór składający się z „Polskich Libertarian”. Był to zabieg intencjonalny, ponieważ zależało nam na opisie możliwie szerokiego środowiska, któremu bliskie są idee liberalne. „Polskich Libertarian” traktujemy tu jako przypadek szczególny, próbując opisać ich na szerszym tle społecznym (respondentów liberalnych i ogółu badanych). ■

5 Wybór przedziału jest efektem podziału skali na trzy części. „Polscy Liberaliści” to respondenci uzyskujący wyniki przypadające na trzecią część skali (3,67-5,00).

6 Wybór przedziału jest efektem podziału skali na cztery części. „Polscy Libertarianie” to respondenci uzyskujący wyniki przypadające na czwartą część skali (4,01-5,00).

4

Charakterystyka próby badawczej

W interpretacji wyników badania pomocny będzie szczegółowy opis respondentów w odniesieniu do kluczowych zmiennych społeczno-demograficznych oraz innych zmiennych charakteryzujących ich postawy i poglądy polityczne. Bliższe przyjrzenie się tym charakterystykom pozwoli odpowiedzieć na pytanie: „Kim faktycznie są osoby biorące udział w badaniu?”. Ogólny portret społeczno-polityczny respondentów może być ważnym punktem odniesienia na etapie analizy danych, w wyniku której opisane zostaną typowe postawy i poglądy osób, które wykazywały większą (niż przeciętną) zbieżność z modelowym wzorcem postawy liberalnej (libertariańskiej).

W próbie badawczej nieznacznie przeważały kobiety nad mężczyznami, co odpowiada strukturze społecznej ze względu na płeć ustalonej na podstawie danych GUS (*Narodowy Spis Powszechny 2021*, NSP 2021). Podobnie rozkładały się wartości zmiennej, jaką jest wiek. O ile wśród dorosłych członków polskiego społeczeństwa odsetek osób w przedziale 18 – 49 lat wynosi 53%, a osób w wieku powyżej 50 lat – 47%, to w próbie badawczej było to odpowiednio 55% i 45%. Warto dodać, że średnia wieku respondentów to 48 lat (mediana 46 lat). Najmłodszy respondent miał 18, natomiast najstarszy 91 lat.

Większość badanych (61%) to mieszkańcy miast. Najczęściej były to średniej wielkości miasta, zdecydowanie rzadziej respondenci zamieszkiwali miasta małe i bardzo duże. Z kolei 39% badanych pochodziło z terenów wiejskich. Taki rozkład wartości zmiennej również

odpowiada strukturze miejsca zamieszkania ustalonej podczas NSP 2021. Udało się również zachować reprezentatywność ze względu na podział terytorialny. Najbardziej zaludnione województwa były również najsilniej reprezentowane w próbie badawczej.

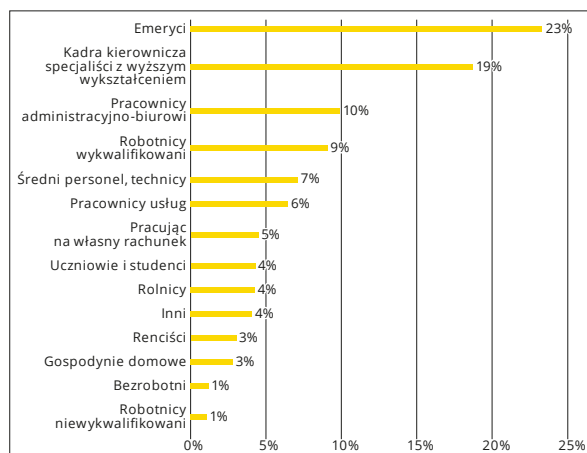
Cecha		Odsetek respondentów (%)
Płeć	Kobieta	52
	Mężczyzna	48
Wiek (w latach)	18 – 29	18
	30 – 39	20
	40 – 49	17
	50 – 59	16
	60 – 69	16
	70 i więcej	13
Miejsce zamieszkania	Wieś	39
	Miasto do 20 tys. mieszkańców	14
	Miasto od 20 do 100 tys. mieszkańców	19
	Miasto od 100 do 500 tys. mieszkańców	17
	Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	12
Wykształcenie	Podstawowe, gimnazjalne	3
	Zasadnicze zawodowe	14
	Średnie	42
	Wyższe	41

Tabela 1. Respondenci według cech społeczno-demograficznych.

W gronie osób badanych znacząco przeważały te z wykształceniem średnim i wyższym.

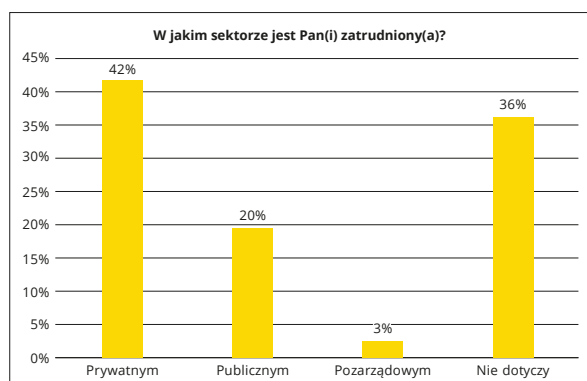
Podział ze względu na reprezentowane grupy społeczne lub zawodowe ilustruje Wykres 1.

Stosunkowo najliczniejsze grupy respondentów stanowili emeryci oraz kadra kierownicza i specjaliści z wyższym wykształceniem.

Wykres 1. Respondenci według przynależności do grup społecznych i zawodowych.

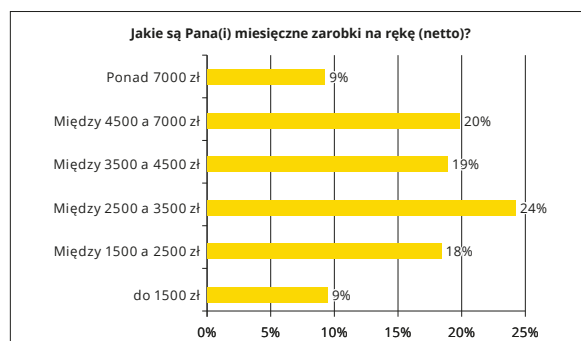
Uczestnicy badania pracowali najczęściej w sektorze prywatnym (42%) lub pozostawali bez zatrudnienia (36%). W tej drugiej grupie znaleźli się przede wszystkim emeryci (63%), ale również: uczniowie i studenci, renciści, gospodynie domowe, bezrobotni czy rolnicy (na podstawie deklaracji badanych).

Wykres 2. Respondenci według sektora zatrudnienia.

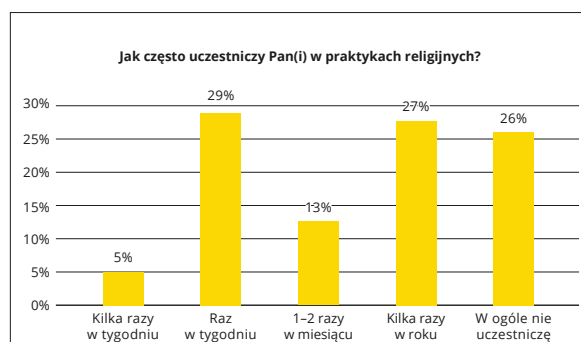
Interesująco w tym kontekście rysuje się struktura dochodów. Respondentów zapytano o zarobki miesięczne na rękę (netto). Warto mieć na uwadze, że Wykres 3 ilustruje dochody zarówno osób zatrudnionych, jak i niezatrudnionych (np. uczniów i studentów – i w tym przypadku należy sądzić, iż chodzi o środki

finansowe, którymi respondent może dysponować w ciągu danego miesiąca).

Wykres 3. Respondenci według miesięcznych zarobków.

Ważnym korelatem poglądów w zakresie istotnych spraw publicznych jest religijność, która w wymiarze empirycznym może być mierzona zarówno jako wiara religijna, jak i praktyki religijne. W projekcie zastosowano ten drugi wskaźnik. W próbie badawczej dominowali respondenci, którzy uczestniczą w praktykach religijnych rzadko i sporadycznie (40%) lub w ogóle w nich nie uczestniczą (26%). Nieco więcej niż jedna trzecia badanych uczestniczy w praktykach religijnych przynajmniej raz w tygodniu.

Wykres 4. Respondenci według uczestnictwa w praktykach religijnych.

Na koniec warto bliżej przyjrzeć się zmiennym, które opisują poglądy polityczne respondentów. Większość z nich wykazywała zainteresowanie polityką (67%), choć intensywnie zainteresowanych było stosunkowo niewielu (18%). O znaczeniu uzyskanych wyników badania sondażowego może też świadczyć fakt, że znaczny odsetek (85%) badanych wyraził chęć

udziału w wyborach (do Sejmu), gdyby takie odbywały się w najbliższą niedzielę. Do poziomu frekwencji deklarowanej w sondażach trzeba podchodzić z odpowiednim dystansem, niemniej zarówno odpowiedzi na pytanie o zainteresowanie polityką, jak i gotowość do udziału w wyborach, mogą sugerować silną mobilizację do podejmowania aktywności politycznej (wyborczej).

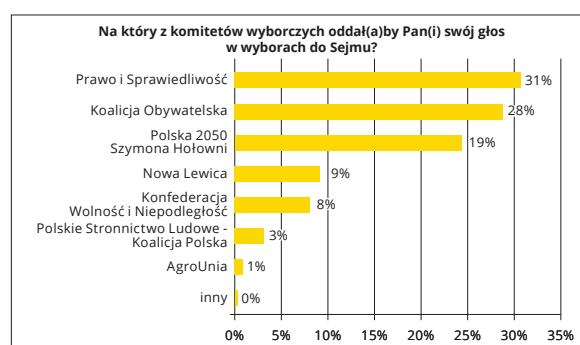
Wśród badanych przeważały osoby, które swoje poglądy określają jako prawicowe (40%). Należy dodać, że co piąty respondent przyznawał się do poglądów zdecydowanie prawicowych. Poglądy lewicowe posiadało 30% uczestników badania (zdecydowanie lewicowe – tylko 7%), podobnie jak poglądy określane jako centrowe.

Cecha		Odsetek respondentów (%)
Zainteresowanie polityką	Zdecydowanie się nie interesuje	8
	Raczej się nie interesuje	24
	Raczej się interesuje	49
	Zdecydowanie się interesuje	18
Gotowość do udziału w wyborach	Tak	85
	Nie	15
Poglądy polityczne	Zdecydowanie lewicowe	7
	Raczej lewicowe	23
	Centrowe	30
	Raczej prawicowe	20
	Zdecydowanie prawicowe	20

Tabela 2. Respondenci według aktywności i poglądów politycznych.

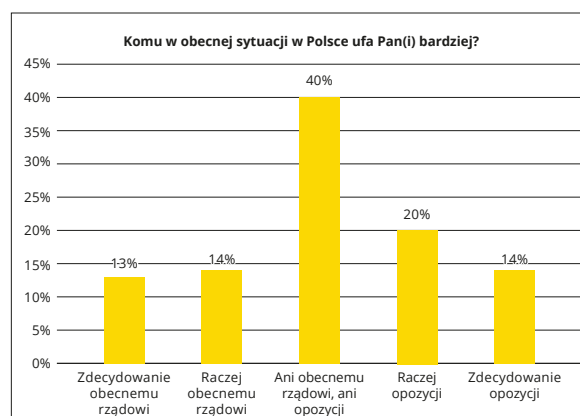
Preferencje wyborcze podlegają określonej dynamice i tylko stale monitorowane trendy w tym zakresie mogą stanowić wiarygodny punkt odniesienia dla formułowania ocen, jednakże – dla lepszego zrozumienia najbardziej istotnych kontekstów wyników badania – na

Wykresie 5 przedstawiono prognozowany rozkład poparcia dla partii politycznych w momencie realizacji sondażu (przełom maja i czerwca 2022 roku). Ważnym zastrzeżeniem jest fakt, że dane dotyczące preferencji partyjnych zostały przeliczone wyłącznie dla osób, które posiadają wykrystalizowane poglądy w tej kwestii (wykluczono odmowy odpowiedzi oraz odpowiedzi „Nie wiem/Trudno powiedzieć”).

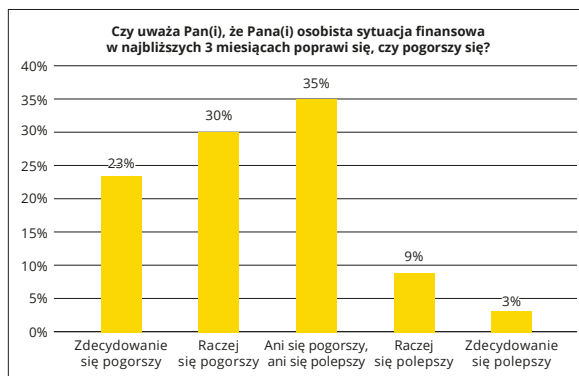
Wykres 5. Preferencje wyborcze respondentów (stan na moment realizacji badania).

Jeśli chodzi o stosunek do elit politycznych (rządu i opozycji), to klaruje się względna równowaga poglądów – z nieznacznym wskazaniem na przewagę zaufania do opozycji (bez rozróżnienia na poszczególne partie polityczne pozostające w opozycji do rządu Zjednoczonej Prawicy). Zaufanie do rządu deklarowało 27% respondentów, z kolei zaufanie do opozycji – 34%. Największą grupę stanowili natomiast badani, którzy są nieufni względem obu stron politycznego sporu (40%).

Wykres 6. Zaufanie respondentów do elit politycznych.

Niezależnie od powyższego, nastroje społeczne wśród uczestników badania były zdecydowanie bardziej negatywne (53%) niż neutralne (35%) i pozytywne (12%).

Wykres 7. Nastroje społeczne respondentów.

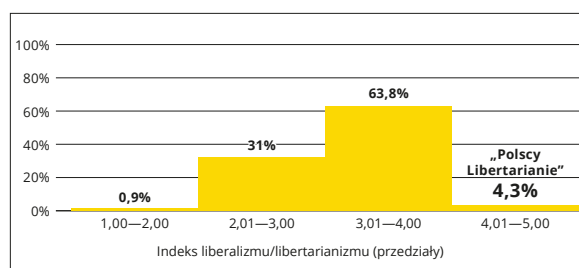
5

Polacy wobec idei liberalnych

Jednym z celów badania sondażowego było pozyskanie danych, które posłużą do kompleksowego opisu stosunku Polaków do idei liberalnych/libertariańskich. Kluczowe pytanie, które nasuwa się w tym momencie, brzmi: jak bardzo liberalne jest polskie społeczeństwo? Czy poszczególne grupy społeczne (wyróżnione na podstawie cech społeczno-demograficznych) różnią się istotnie pod względem poglądów w tym zakresie? W tym rozdziale zostaną zaprezentowane szczegółowe wyniki odniesione do całej próby badawczej. Jak już wspomniano, podstawowym kryterium identyfikacji postaw będą wartości indeksu liberalizmu/libertarianizmu (ILL). W teorii mógł on przyjmować wartości z zakresu od 1 do 5. Jednak w praktyce społecznej trudno sobie wyobrazić osobę, która konsekwentnie identycznie wysoko (lub nisko) oceniłaby 31 stwierdzeń opisujących różne aspekty życia społecznego, politycznego czy gospodarczego. I faktycznie, w próbie badawczej nie było osób, które uzyskałyby wartość indeksu na poziomie równym 1,00 lub 5,00.

Warto nadmienić, że operacyjnie zdefiniowany „Polski Liberał” to osoba, która uzyskała wynik w przedziale od 3,67 do 5,00. Jego granice wynikają z podziału zakresu możliwych wyników (1,00 – 5,00) na trzy równe części (tj. 1,00 – 2,33; 2,34 – 3,66; **3,67 – 5,00**). Z kolei „Polski Libertarianin” to osoba, która uzyskała wynik w przedziale od 4,01 do 5,00. W tym przypadku punktem odniesienia był podział zakresu możliwych wyników na cztery części (tj. 1,00 – 2,00; 2,01 – 3,00; 3,01 – 4,00; **4,01 – 5,00**). Wykres 8 oraz Wykres 9 ilustrują rozkład

wartości indeksu liberalizmu/libertarianizmu w całej próbie badawczej.

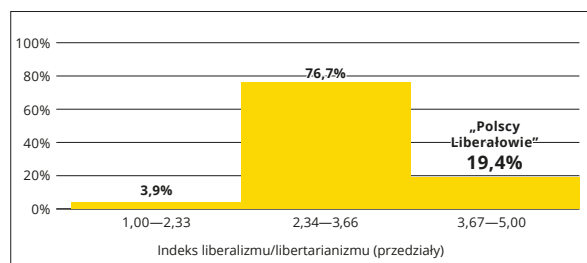

Wykres 8. Rozkład wartości indeksu liberalizmu/libertarianizmu (4 przedziały).

Badanie potwierdziło, że – zgodnie z intuicją badawczą autorów – osób o poglądach zbliżonych do libertariańskich jest w Polsce relatywnie niewiele. Określiliśmy w ten sposób jedynie 4,3% naszych respondentów. Dla przeciwwagi, odsetek respondentów eksponujących poglądy z przeciwnego bieguna skali (antylibertariańskie) wyniósł zaledwie 0,9%. Te proporcje wydają się ważne w kontekście głównego problemu badawczego.

Jeśli przyjąć w diagnozie nieco mniej rygorystyczne kryterium identyfikacji postaw, pozwalające mówić nie tyle o libertarianach, co – szerzej – o liberałach, zauważymy, że odsetek osób, które można określić mianem „Polskich Liberałów”, jest znacznie wyższy i wynosi 19,4%. Tę grupę tworzyli respondenci, którzy „na przestrzeni” kilkudziesięciu ocenianych stwierdzeń charakteryzowali się mniejszym zdecydowaniem w oznaczaniu skrajnych biegunów skali liberalizmu/libertarianizmu. W tym miejscu uwagę powinna zwrócić przewaga postaw liberalnych nad antyliberalnymi (czy

prokolektywistycznymi). Te drugie są reprezentowane przez 3,9% badanych.

Wykres 9. Rozkład wartości indeksu liberalizmu/libertarianizmu (3 przedziały).

Niemniej, co nie jest szczególnie zaskakujące, najsilniej reprezentowane są tzw. postawy mieszane czy umiarkowane (wyniki blisko rozproszone wokół metrycznego środka skali, tj. 3,00). Szczegółowe statystyki opisowe dla indeksu liberalizmu/libertarianizmu znajdują się w Tabeli 3 poniżej. Średnia wartość wskaźnika dla całej próby wyniosła 3,24 (co sugeruje, zauważoną już na wykresach rozkładu, nieznaczną przewagę osób o deklaracjach liberalnych). Przy zastosowaniu mediany możemy stwierdzić, że równo połowa respondentów uzyskała wartość indeksu ILL poniżej 3,26, a dokładnie druga połowa respondentów osiągnęła wynik powyżej tej wartości. Najczęściej występującym wynikiem w próbie (dominanta) była wartość 3,58, uzyskana przez 2,8% badanych. **Osoba o najsilniejszych liberalnych/libertariańskich przekonaniach osiągnęła wynik na poziomie 4,78, co wskazuje na dużą spójność deklarowanych poglądów.** Najniższy uzyskany wynik w próbie badawczej to 1,77, który wskazuje na podobnie spójne, ale zdecydowanie antyliberalne poglądy tej respondentki.

Indeks Liberalizmu/Libertarianizmu (średnia)	3,24
Mediana	3,26
Dominanta	3,58
Najniższa wartość indeksu w próbie	1,77
Najwyższa wartość indeksu w próbie	4,78

Tabela 3. Statystyki opisowe dla indeksu liberalizmu/libertarianizmu.

Charakterystykę stosunku Polaków do idei liberalnych należy rozpocząć od bliższego przyjrzenia się rozkładowi odpowiedzi w odniesieniu do czterech pytań pierwszego bloku kwestionariusza. Warto przypomnieć, że pytania te nie wchodziły w skład indeksu ILL, ponieważ pomiar odbywał się tutaj na skali nominalnej: respondenci wskazywali jedno z dwóch stwierdzeń, które lepiej oddaje ich poglądy. Takie podejście w pewnym sensie wymuszało na respondentach autoidentyfikację liberalną lub antyliberalną, dlatego traktujemy odpowiedzi na te pytania jako zagadnienie wprowadzające do właściwej analizy postaw w spektrum liberalizmu. Niemniej uzyskane wyniki wydają się potwierdzać dotychczasowe ustalenia. Jeśli respondent ma do wyboru ideę liberalną i antyliberalną, to zwykle częściej wskazuje tę pierwszą. Tego rodzaju prawidłowość obserwujemy w odniesieniu do takich wartości jak wolny rynek, indywidualizm oraz wolność (autonomia) jednostki. Z równowagą wskazań na liberalne i antyliberalne poglądy mamy natomiast do czynienia w przypadku oceny roli państwa w zakresie organizacji pomocy społecznej. To ważny wniosek na tym etapie, ponieważ w dalszej kolejności uzyskamy więcej dowodów na to, że Polacy są silnie przywiązani do aktywnej roli państwa w zakresie

Które z poniższych twierdzeń lepiej oddaje Pana(i) poglądy?	
STOSUNEK DO RYNKU	
Lepiej jest, kiedy państwo w pewnych sytuacjach aktywnie wpływa na konkurencję i rynek (dóbr i usług)	33%
Lepiej jest, kiedy rynek jest wolny i zupełnie niezależny od państwa	67%
CZŁOWIEK W SPOŁECZEŃSTWIE	
Człowiek powinien być podporządkowany w swoich działaniach celom wyznaczonym przez wspólnotę	30%
Człowiek powinien mieć możliwość działania zgodnie z własnym interesem, nawet gdy jest to sprzeczne z wolą większości społeczeństwa	70%
POMOC SPOŁECZNA	
Bez polityki państwa trudno sobie wyobrazić skuteczną pomoc społeczną	50%
Polityka państwa nie jest konieczna, by zorganizować skuteczną pomoc społeczną	50%
WOLNOŚĆ JEDNOSTKI	
To dobrze, kiedy instytucje państwa decydują o tym, co wolno, a czego nie wolno robić obywatelom	43%
To źle, kiedy instytucje państwa decydują o tym, co wolno, a czego nie wolno robić obywatelom	57%

Tabela 4. Stosunek respondentów do idei liberalnych (pytania alternatywne).
Kolorem wyróżniono pogląd liberalny

przeciwdziałania problemom społecznym, ale również finansowania opieki medycznej. Szczególnie w tym drugim przypadku można zauważyć popularność antyliberalnej orientacji.

Bardziej szczegółowe przyjrzenie się rozkładom ocen poszczególnych 31 kwestii, które stały się składnikiem indeksu ILL, pozwala udzielić pełniejszej odpowiedzi na pytania o to, jak bardzo liberalne jest polskie społeczeństwo, a w szczególności dotyczące tego, w jakich kwestiach Polacy deklarują poglądy bardziej, a w jakich mniej liberalne. Oceniane stwierdzenia pogrupowano dodatkowo wedle klasycznej diady: liberalizm aksjologiczny (światopoglądowy) oraz liberalizm ekonomiczny. Oba warianty zostały oznaczone odpowiednio symbolami „A” (aksjologiczny) i „E” (ekonomiczny) w Tabeli 5 poniżej. Kategorie te mają w sposób naturalny

charakter arbitralny i – prawdopodobnie – będą rodzić dyskusje, niemniej przypisane zostały metodą sędziów kompetentnych, a w analizie pełnią w zasadzie rolę pomocniczą. Dziejąc stwierdzenia według powyższego wzorca, możemy obliczyć dwa szczegółowe indeksy: Indeks Liberalizmu/Libertarianizmu *Ekonomicznego* (średnia arytmetyczna: 3,15; mediana: 3,18) oraz Indeks Liberalizmu/Libertarianizmu *Aksjologicznego* (średnia: 3,39; mediana: 3,41). Ich wartości sugerują, że **Polacy są w nieco większym stopniu liberalni w sensie aksjologicznym (światopoglądowym), w mniejszym natomiast stopniu – liberalni w sensie ekonomicznym**, choć i w tym wymiarze „globalnie” przeważają poglądy liberalne. Większy sens ma jednak obserwacja stosunku respondentów do poszczególnych kwestii.

Odszetek zwolenników poglądu liberalnego	Oś ekonomia / aksjologia	Identyfikator zmiennej (pogląd)	Średnia arytmetyczna wskazań wszystkich respondentów	Poparcie dla poglądu liberalnego (%)	Poparcie dla poglądu neutralnego (%)	Poparcie dla poglądu antyliberalnego (%)
>70%	A	Wybór modelu rodziny	4,38	81	11	9
	A	Neutralność światopoglądowa państwa	4,25	77	15	9
	A	Finansowanie kościołów	4,06	72	14	14
>60%	E	Otwarte granice a rozwój	4,01	69	19	12
	A	Wolność słowa	3,96	68	15	17
	E	Szacunek do imigranta	3,89	67	21	12
	E	Program 500+	3,87	66	16	18
	A	Własność prywatna	3,83	60	22	17
>50%	E	Podatki a gotowość do pomagania	3,72	59	25	16
	E	Prywatne firmy lepiej zarządzane	3,79	58	30	12
	A	Władza urzędników	3,70	58	26	17
	E	Zakaz zadłużania państwa	3,66	53	31	16
	A	Autonomia szkół	3,63	50	22	28
>40%	A	Ochrona środowiska	3,46	46	33	21
	E	Interesy pracowników	3,44	46	36	18
	A	Wolność czy silne państwo	3,37	45	33	22
	E	Przemysł własnością państwa	3,23	42	29	29
	E	Ubezpieczenia zdrowotne	3,36	42	22	36
	E	Wydatki publiczne	3,13	41	24	35
>30%	E	Prywatny system emerytalny	3,01	37	28	36
	E	Prywatyzacja sektora energetycznego	2,95	34	32	34
	A	Legalizacja marihuany	2,70	32	18	50
	A	Posiadanie broni	2,81	31	17	52
	E	Podatki	2,62	31	21	48
>20%	E	Prywatyzacja transportu	3,08	27	37	37
	E	Wsparcie państwa dla technologii	2,59	23	17	60
	A	Wolność czy bezpieczeństwo	2,45	21	26	53
<20%	A	Odpowiedzialność za bezpieczeństwo	2,23	16	25	60
	E	Walka z nierównościami	2,22	14	29	57
	E	Świat bez państw	1,44	9	18	73
	E	Finansowanie opieki medycznej	1,38	4	7	89

Tabela 5. Stosunek respondentów do idei liberalnych (pytania mierzone na skalach ilościowych).
Dane posortowano malejąco według poziomu poparcia dla poglądu liberalnego

W Tabeli 5 opisano bardzo szczegółowo poglądy Polaków wobec różnych kwestii społeczno-politycznych. Posłużono się następującymi wskaźnikami:

(1) wartością średniej arytmetycznej wskaźników wszystkich respondentów oceniających dane stwierdzenie na pięciopunktowej skali;

(2) odsetkami, które ilustrują poparcie dla opcji 1 i 2 na skali (pogląd antyliberalny), opcji 3 (pogląd neutralny) oraz opcji 4 i 5 (pogląd liberalny).

W pierwszej kolumnie oznaczono poziom poparcia dla poglądu liberalnego, co dodatkowo wyróżniono kolorem (od ciemno zielonego dla poparcia powyżej 70% do czerwonego dla poparcia poniżej 20%).

Okazuje się, że najbardziej liberalne nastawienie towarzyszy Polakom w odniesieniu do trzech kwestii skategoryzowanych jako aksjologiczne: wyboru modelu rodziny, neutralności światopoglądowej państwa oraz finansowania kościołów. W każdej z nich odsetek osób przyjmujących pogląd liberalny był wyższy niż 70% (potwierdzają to również wysokie wartości średniej arytmetycznej). Przyglądając się bliżej zestawieniu z Tabeli 5, trudno zauważyć wyraźne prawidłowości w ocenach kwestii uznanych za ekonomiczne i aksjologiczne. Uwagę zwraca jednak fakt, że **najbardziej antyliberalne stanowisko Polacy deklarują wobec trzech kwestii, które mają charakter ekonomiczny.** Respondenci zdecydowanie odrzucają postulaty sugerujące pozytywny efekt utrzymywania się nierówności społecznych, wizję świata, w którym państwa narodowe tracą wpływ i podmiotowość, jak również – a w zasadzie przede wszystkim – perspektywę, zgodnie z którą państwo przestaje finansować opiekę medyczną.

Warto wziąć pod uwagę, że w przyjętej koncepcji badania założono, że **postawa liberalna/libertariańska stanowi określony złożony ekosystem poglądów (a w konsekwencji**

emocji czy zachowań). Próbowaliśmy w możliwie wyczerpujący sposób odtworzyć strukturę kwestii, które mogą składać się na taki zestaw, choć ostateczny wybór zdeterminowany był chęcią skonstruowania rzetelnego narzędzia pomiarowego, które będzie zarazem „łatwe w obsłudze” i zrozumiałe dla respondentów dysponujących zróżnicowanymi kompetencjami poznawczymi (jak wspomniano, badanie miało charakter reprezentatywny dla całej dorosłej populacji Polaków). Mając to wszystko na uwadze, nie należy wyciągać pochopnych wniosków z obserwacji rozkładów poparcia dla pojedynczych poglądów.

Przykładowo, dla lepszego zrozumienia preferencji czy zachowań wyborczych duże znaczenie będzie miało to, jak szerokie spektrum liberalnych poglądów reprezentuje partia czy kandydat, ale również to, czy potrafi umiejętnie eksponować te idee liberalne, które wyżej cenią wyborcy. Ciekawym zagadnieniem wówczas staje się to, czy akcentując mocniej pewne kwestie liberalne (np. prywatyzację systemu opieki medycznej), nie zraża do siebie osób o potencjalnie silnym przywiązaniu do wielu innych idei liberalnych (np. zorientowanych na autonomię jednostki).

Ważną informację mogą stanowić również wartości indeksu ILL dla poszczególnych kategorii społecznych wyróżnionych na podstawie cech społeczno-demograficznych. Analiza związków między zmiennymi wykazała istnienie istotnych statystycznie zależności w przypadku następujących cech:

- **wiek** (ogólnie rzecz biorąc, im starsi respondenci, tym niższa przeciętna wartość indeksu ILL; młodszy respondenci są bardziej liberalni niż starsi; osoby z grup wiekowych 18 – 29 lat oraz 30 – 39 lat charakteryzują się wyższym wskaźnikiem ILL niż ogół badanych; w każdej z grup wiekowych indeks liberalizmu aksjologicznego jest wyższy niż indeks liberalizmu ekonomicznego; wartość tego drugiego w grupie najstarszej spada poniżej metrycznego środka skali, tzn. w tej

grupie antyliberałowie ekonomiczni przeważają nad liberałami);

- **wykształcenie** (osoby z wykształceniem wyższym są bardziej liberalne niż pozostałe);
- **deklarowane poglądy polityczne na osi lewica – prawica** (interesujący wniosek, że osoby o lewicowych identyfikacjach posiadają wyższy indeks ILL niż osoby o poglądach prawicowych – z pewnością wiąże się to z faktem, że w próbie badawczej dużą reprezentację stanowili zwolennicy partii Prawo i Sprawiedliwość, których cechują najbardziej antyliberalne poglądy spośród wszystkich badanych elektoratów; najwyższy wskaźnik ILL posiadają osoby deklarujące swoje poglądy jako centrowe);

- **praktyki religijne** (indeks liberalizmu/libertarianizmu jest statystycznie tym wyższy, im rzadziej ktoś bierze udział w praktykach religijnych);
- **miesięczne zarobki netto** (wartość indeksu ILL rośnie wraz z uzyskiwanymi zarobkami; osoby o najniższych dochodach cechują się również najniższym wskaźnikiem liberalizmu ekonomicznego).

Nie stwierdzono natomiast, aby wartość indeksu ILL była istotnie statystycznie zdeterminowana poprzez takie cechy jak płeć, miejsce zamieszkania i zainteresowanie polityką.

Cecha		Indeks ILL	Istotność statystyczna zależności
Płeć	Kobieta	3,23	Brak
	Męczyzna	3,26	
Wiek (w latach)	18 – 29	3,44	Tak p < 0,001
	30 – 39	3,40	
	40 – 49	3,23	
	50 – 59	3,13	
	60 – 69	3,12	
	70 i więcej	3,05	
Miejsce zamieszkania	Wieś	3,23	Brak
	Miasto do 20 tys. mieszkańców	3,23	
	Miasto od 20 do 100 tys. mieszkańców	3,30	
	Miasto od 100 do 500 tys. mieszkańców	3,24	
	Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	3,24	
Wykształcenie	Podstawowe, gimnazjalne	3,19	Tak p < 0,001
	Zasadnicze zawodowe	3,10	
	Średnie	3,25	
	Wyższe	3,29	
Deklarowane poglądy polityczne	Lewicowe	3,36	Tak p < 0,001
	Centrowe	3,41	
	Prawicowe	3,03	
Zainteresowanie polityką	Zdecydowanie się nie interesuje	3,23	Brak
	Raczej się nie interesuje	3,21	
	Raczej się interesuje	3,27	
	Zdecydowanie się interesuje	3,22	
Praktyki religijne	Kilka razy w tygodniu	3,01	Tak p < 0,001
	Raz w tygodniu	3,09	
	1 – 2 razy w miesiącu	3,17	
	Kilka razy w roku	3,33	
	W ogóle nie uczestniczę	3,41	
Miesięczne zarobki netto	Do 1500 zł	3,12	Tak p < 0,001
	Między 1500 a 2500 zł	3,13	
	Między 2500 a 3500 zł	3,25	
	Między 3500 a 4500 zł	3,30	
	Między 4500 a 7000 zł	3,29	
	Ponad 7000 zł	3,34	

Tabela 6. Indeks liberalizmu/libertarianizmu według cech społeczno-demograficznych respondentów.

Istotne okazują się również różnice w wartościach indeksu ILL elektoratów poszczególnych partii politycznych. Jako najbardziej liberalni jawią się wyborcy Konfederacji (wysoki ILL: 3,65) oraz Koalicji Obywatelskiej (3,47). Najbardziej antyliberalny elektorat posiada Prawo i Sprawiedliwość (ILL: 2,85). Charakterystyczny jest bardzo niski (2,73) wskaźnik liberalizmu ekonomicznego dla zwolenników tego ugrupowania, co sugeruje znaczącą przewagę osób o poglądach antyliberalnych w tym wymiarze.

Elektorat	Indeks ILL	Indeks liberalizmu aksjologicznego	Indeks liberalizmu ekonomicznego
Konfederacja	3,65	3,75	3,59
Koalicja Obywatelska	3,47	3,56	3,42
Polska 2050	3,40	3,50	3,35
Nowa Lewica	3,31	3,55	3,14
AgroUnia	3,28	3,34	3,26
Niezdecydowani	3,23	3,38	3,15
Polskie Stronnictwo Ludowe	3,15	3,33	3,04
Prawo i Sprawiedliwość	2,85	3,05	2,73

Tabela 7. Indeks liberalizmu/libertarianizmu według elektoratów partyjnych.
Dane posortowano malejąco według wartości indeksu ILL

W tym kontekście warto mieć na uwadze skalę poparcia poszczególnych ugrupowań politycznych. Faktycznie, **wyborcy Konfederacji są najbardziej liberalnym elektoratem w polskim społeczeństwie, niemniej znacznie więcej osób o poglądach liberalnych wybiera inne formacje (przede wszystkim KO i Polskę 2050).** Ten wątek powróci w kolejnym rozdziale: o ile „Polscy Libertarianie”, których w społeczeństwie jest około 4%, preferują głosowanie na Konfederację, o tyle „Polscy Liberalowie” (których zgodnie z szacunkiem jest nieco ponad 19%) znacznie częściej deklarują oddanie głosu na KO lub PL 2050. ■

6

Kim są „Polscy Liberałowie” i „Polscy Libertarianie”

Drugim ważnym celem badania sondażowego była eksploracja szczegółowych poglądów oraz charakterystyk społeczno-demograficznych osób, które – zgodnie z przyjętymi kryteriami – zostały zaklasyfikowane jako „Polscy Liberałowie” i „Polscy Libertarianie”. Jak już wspomniano, szersza zakresowo kategoria „Polskich Liberałów” mieści w sobie jednocześnie respondentów określanych mianem „Polskich Libertarian”. Zabieg ten miał na celu identyfikację jak najszerszej zdefiniowanego środowiska osób o poglądach liberalnych. Zastosowane podejście spełnia funkcję czysto poznawczą (pozwala dowiedzieć się więcej o poglądach czy postawach społeczeństwa, a także poszczególnych grup

i kategorii społecznych), ale może też pełnić funkcję – szczególnie w tym rozdziale – bardziej użyteczną czy pragmatyczną, pozwalając spojrzeć na określoną zbiorowość w innych kategoriach, na przykład jak na potencjalny elektorat.

W dalszej części rozdziału zostaną zaprezentowane dane, które stanowią pewien wkład do społecznego portretu środowiska ludzi o poglądach liberalnych. Sposób ich prezentacji powinien pozwolić na porównanie specyfiki tego środowiska z ogólnym obrazem, który wyłania się z analizy danych w poprzednim rozdziale.

Ciekawym punktem odniesienia dla bardziej kompleksowych opisów statystycznych poglądów respondentów mogą być charakterystyki

NAJWYŻSZY INDEKS ILL W PRÓBIE BADAWCZEJ (4,78)

Indeks liberalizmu ekonomicznego: 4,69
Indeks liberalizmu aksjologicznego: 4,85

Płeć: Kobieta

Przedział wiekowy: 30-39 lat

Miejsce zamieszkania: Miasto do 20 tys. mieszkańców, woj. śląskie

Wykształcenie: Średnie

Deklarowane poglądy: Zdecydowanie prawicowe

Zainteresowanie polityką: Raczej się interesuje

W 2020 głosowała na: Krzysztofa Bosaka

Dzisiaj głosowałaby na: Konfederację

Zarobki: 4500-7000 netto

Grupa społeczna lub zawodowa: Praca na własny rachunek

Uczestnictwo w praktykach religijnych:

Raz w tygodniu

Komu ufa: Ani obecnemu rządowi, ani opozycji

NAJNIŻSZY INDEKS ILL W PRÓBIE BADAWCZEJ (1,77)

Indeks liberalizmu ekonomicznego: 1,94
Indeks liberalizmu aksjologicznego: 1,62

Płeć: Kobieta

Przedział wiekowy: 60-69 lat

Miejsce zamieszkania: Miasto od 100 do 500 tys. mieszkańców, woj. kujawsko-pomorskie

Wykształcenie: Średnie

Deklarowane poglądy: Zdecydowanie prawicowe

Zainteresowanie polityką: Zdecydowanie się interesuje

W 2020 głosowała na: Andrzeja Dudę

Dzisiaj głosowałaby na: Prawo

i Sprawiedliwość

Zarobki: Odmowa odpowiedzi

Grupa społeczna lub zawodowa: Emeryci

Uczestnictwo w praktykach religijnych:

Raz w tygodniu

Komu ufa: Zdecydowanie obecnemu rządowi

dwóch skrajnych przypadków, które zostały zidentyfikowane w grupie uczestniczącej w badaniu: osoby, która uzyskała najwyższą wartość indeksu ILL (*de facto* posiadającej najbardziej liberalne i najbardziej spójne poglądy we wszystkich 31 kwestiach będących przedmiotem pomiaru), oraz osoby, która uzyskała najniższą wartość indeksu ILL (tj. osoby o najbardziej antyliberalnych charakterystykach). W tym miejscu należy poczynić pewne zastrzeżenie: oba przypadki trzeba traktować raczej w kategoriach ciekawostki, ponieważ jako pojedyncze, a zarazem skrajne obserwacje nie powinny być traktowane jako reprezentatywne dla szerszych zbiorowości. Niemniej zaobserwowane cechy obu osób oddają pewne tendencje i właściwości charakterystyczne dla środowiska liberałów i antyliberałów, a dodatkowo mogą stanowić inspirację do dyskusji np. o stereotypach stosowanych do opisu obu grup.

Już wcześniej zwracano uwagę na związek m.in. wieku, wykształcenia, intensywności praktyk religijnych, zarobków czy preferencji partyjnych z poziomem indeksu ILL. Faktycznie, dwa skrajne przypadki wyróżnione powyżej w dużej mierze ilustrują te zależności. Dodatkowo sygnalizują problem współistnienia dwóch różnych tożsamości prawicowych. Jednej klasycznej, opartej na liberalnym podejściu do ekonomii, typowej dla ludzi lepiej zarabiających, młodszych, ale raczej konserwatywnych światopoglądowo, choć ta ostatnia cecha nie znajduje potwierdzenia w analizie obejmującej wszystkich respondentów, którym przypisano etykietę „Polskich Liberałów”. Drugiej wynikającej z silnej akceptacji autonarracji partii politycznej, która – choć realizuje socjalny program gospodarczy i promuje etatyzm – jest przez swoich członków określana w dyskursie publicznym jako „jedyna prawdziwa prawica”. W przestrzeni społecznej reprezentowana głównie przez wyborców PiS-u, którzy często określają własne poglądy mianem prawicowych, a w naszym badaniu sondażowym uzyskiwali najniższe wartości indeksu ILL (tutaj dodatkowo uwagę zwracają radykalnie niski indeks liberalizmu ekonomicznego, a przede

wszystkim jeszcze niższy liberalizmu aksjologicznego, co świadczy o wyjątkowo antyliberalnym nastawieniu i rezygnacji z własnej autonomii na rzecz silnego, aktywnego państwa). Widać zatem, że identyfikacje respondentów na osi lewica – prawica mają słabą moc wyjaśniającą liberalizm i antyliberalizm postaw Polaków. Charakterystyczne są również odmienne wskazania obiektu zaufania publicznego. Respondentka o najwyższym indeksie ILL w całej próbie badawczej deklaruje, że nie ufa ani obecnemu rządowi, ani opozycji. Co ciekawe, analogiczna deklaracja dominowała zarówno w grupie „Polskich Liberałów”, jak i „Polskich Libertarian”. Z kolei respondentka o najniższej wartości ILL ufa „zdecydowanie obecnemu rządowi” (to wskazanie stanowiło też dominantę w grupie o ILL poniżej 3,00, czyli osób o relatywnie antyliberalnych poglądach).

6.1. „Polscy Liberałowie”

Procedura identyfikacji respondentów o liberalnych (szersze ujęcie) i libertariańskich (węższe ujęcie) poglądach sprawia, że w obu grupach będziemy mieli do czynienia z osobami, które w ocenie 31 stwierdzeń na skalach pięciopunktowych znacznie częściej (w porównaniu z ogółem respondentów) deklarowali poparcie dla poglądu liberalnego. Celem tego rozdziału jest jednak bliższe przyjrzenie się społeczno-demograficznemu, ale i politycznemu charakterystykom tych dwóch grup badanych. Takie podejście z pewnością pozwoli lepiej zrozumieć zarówno to, kim są „Polscy Liberałowie” i „Polscy Libertarianie”, jak i to, jakie posiadają preferencje partyjne, jakie decyzje podejmowali w trakcie ostatnich wyborów prezydenckich w 2020 roku, jakie nastroje społeczne im towarzyszą oraz z jakimi środowiskami politycznymi (partiami) sympatyzują w największym stopniu.

Bez wątpienia **reprezentanci tej grupy mają bardziej liberalne poglądy (w porównaniu z ogółem badanych) w zakresie czterech metawartości: wolny rynek, indywidualizm/kolektywizm, aktywność państwa w zakresie pomocy społecznej oraz autonomia**

jednostki. Poziom akceptacji dla poglądu liberalnego w każdej z tych kwestii był znacząco wyższy niż w przypadku ogółu respondentów.

Które z poniższych twierdzeń lepiej oddaje Pana(i) poglądy?	
STOSUNEK DO RYNKU	
Lepiej jest, kiedy państwo w pewnych sytuacjach aktywnie wpływa na konkurencję i rynek (dóbr i usług)	8%
Lepiej jest, kiedy rynek jest wolny i zupełnie niezależny od państwa	92%
CZŁOWIEK W SPOŁECZEŃSTWIE	
Człowiek powinien być podporządkowany w swoich działaniach celom wyznaczonym przez wspólnotę	15%
Człowiek powinien mieć możliwość działania zgodnie z własnym interesem, nawet gdy jest to sprzeczne z wolą większości społeczeństwa	85%
POMOC SPOŁECZNA	
Bez polityki państwa trudno sobie wyobrazić skuteczną pomoc społeczną	19%
Polityka państwa nie jest konieczna, by zorganizować skuteczną pomoc społeczną	81%
WOLNOŚĆ JEDNOSTKI	
To dobrze, kiedy instytucje państwa decydują o tym, co wolno, a czego nie wolno robić obywatelom	33%
To źle, kiedy instytucje państwa decydują o tym, co wolno, a czego nie wolno robić obywatelom	67%

Tabela 8. Stosunek „Polskich Liberalistów” do idei liberalnych (pytania alternatywne).

W pierwszej kolejności warto przyjrzeć się Tabeli 9 ze szczegółowymi wynikami poparcia dla poszczególnych poglądów. Jej zawartość w pewnym sensie koresponduje z danymi zaprezentowanymi w podobny sposób wcześniej w Tabeli 5, a odnoszącymi się do ogółu badanych. Obu tabel (podobnie jak Tabeli 17 opisującej odpowiedzi „Polskich Libertarian” w dalszej części rozdziału) nie powinno się bezpośrednio porównywać jedynie pod względem wartości, np. średniej arytmetycznej wskazań wszystkich respondentów, gdyż w sposób oczywisty będą one relatywnie najniższe w całej próbie badawczej, wyższe w grupie „Polskich Liberalistów”, a najwyższe w grupie „Polskich Libertarian”. Niemniej można próbować wyciągać wnioski dotyczące ważności poszczególnych kwestii

dla każdej z grup respondentów na podstawie ich kolejności, która wyłania się w wyniku sortowania danych (we wszystkich tabelach dane posortowano według procentowego poziomu poparcia dla poglądu liberalnego). Okazuje się, że dla „Polskich Liberalistów” względnie bardziej istotne jest liberalne rozwiązanie dylematu pomiędzy finansowaniem socjalnego programu 500+ a obniżką podatków. Kwestia ta znalazła się znacznie wyżej w hierarchii wskazań liberalnych respondentów. Podobną zależność obserwujemy w przypadku takich kwestii jak „podatki a gotowość do pomagania”, „władza urzędników” czy „ubezpieczenia zdrowotne”.

Widać wyraźnie, że „Polscy Liberaliści” chcieliby obniżki podatków zamiast programu 500+, wolności w zakresie wyboru modelu rodziny i stylu życia, finansowania kościołów wyłącznie przez wiernych, obniżki podatków, która sprawi, że będą częściej charytatywnie wspierać biedniejszych, większej wolności słowa itd. Nie wyobrażają sobie natomiast opieki medycznej bez wsparcia państwa, przejęcia funkcji państwa przez prywatne firmy, niepodjęcia walki z nierównościami, rezygnacji państwa z zapewniania bezpieczeństwa obywatelom, prymatu wolności nad bezpieczeństwem czy rozwoju technologii bez wsparcia państwa. Ogólnie rzecz biorąc, dla liberalistów aktywne instytucje państwa oczekiwane są przede wszystkim w takich obszarach jak: służba zdrowia, przeciwdziałanie nierównościami społecznym, bezpieczeństwo oraz wsparcie dla sektora technologicznego.

Warto uważnie przyjrzeć się Tabeli 9, dokonując pogłębionej refleksji nad każdą z kwestii osobno. Przykładowo średnia 3,51 dla poglądów na temat systemu podatkowego (zmienna „Podatki”) sugeruje, że „Polscy Liberaliści” są tylko nieznacznie bardziej przychylni podatkowi liniowemu. Faktycznie, preferuje go 52% respondentów liberalnych. Ale w tej grupie są też zwolennicy podatków progresywnych (26%), a nawet spora grupa niezdecydowanych (22%).

Szczegółowe charakterystyki badanych, którzy uzyskali indeks ILL wyższy lub równy 3,67,

Identyfikator zmiennej (pogląd)	Średnia arytmetyczna wskazań wszystkich respondentów	Poparcie dla poglądu liberalnego (%)	Poparcie dla poglądu neutralnego (%)	Poparcie dla poglądu antyliberalnego (%)
Wybór modelu rodziny	4,79	95	3	3
Program 500+	4,80	94	5	1
Finansowanie kościołów	4,72	94	3	3
Neutralność światopoglądowa państwa	4,68	92	6	3
Wolność słowa	4,49	87	6	7
Podatki a gotowość do pomagania	4,52	86	12	3
Szacunek do imigranta	4,48	85	11	5
Otwarte granice a rozwój	4,39	83	9	8
Władza urzędników	4,45	82	13	5
Ubezpieczenia zdrowotne	4,39	82	13	5
Prywatne firmy lepiej zarządzane	4,37	80	15	6
Własność prywatna	4,34	79	16	5
Zakaz zadłużania państwa	4,34	76	20	4
Prywatny system emerytalny	4,22	74	21	5
Autonomia szkół	4,16	74	18	8
Wydatki publiczne	4,08	71	15	14
Przemysł własnością państwa	4,02	69	19	12
Legalizacja marihuany	3,91	67	19	14
Interesy pracowników	4,08	66	26	8
Wolność czy silne państwo	3,95	64	27	10
Prywatyzacja sektora energetycznego	3,85	61	30	9
Ochrona środowiska	3,77	58	29	13
Podatki	3,51	52	22	26
Posiadanie broni	3,26	51	18	32
Prywatyzacja transportu	3,64	49	41	10
Wsparcie państwa dla technologii	2,89	40	16	45
Wolność czy bezpieczeństwo	2,85	33	30	37
Odpowiedzialność za bezpieczeństwo	2,75	28	28	43
Walka z nierównościami	2,45	22	31	47
Świat bez państw	2,42	19	30	52
Finansowanie służby zdrowia	1,94	13	17	70

Tabela 9. Stosunek „Polskich Liberalów” do idei liberalnych (pytania mierzone na skalach ilościowych).
Dane posortowano malejąco według poziomu poparcia dla poglądu liberalnego

przedstawiają poniższe Tabele od 10 do 15 oraz Wykresy od 10 do 13. Po raz kolejny potwierdza się, że płeć nie determinuje liberalnego charakteru poglądów. W tej grupie mieliśmy bowiem do czynienia niemal z równowagą pomiędzy

Cecha	Odsetek respondentów (%)	
Płeć	Kobieta	49
	Mężczyzna	51
Wiek (w latach)	18 – 29	28
	30 – 39	32
	40 – 49	12
	50 – 59	10
	60 – 69	10
	70 i więcej	8
Miejsce zamieszkania	Wieś	43
	Miasto do 20 tys. mieszkańców	15
	Miasto od 20 do 100 tys. mieszkańców	19
	Miasto od 100 do 500 tys. mieszkańców	14
	Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	9

Tabela 10. Cechy społeczno-demograficzne „Polskich Liberalów”.

kobietami a mężczyznami. **Bardziej liberalne poglądy mają osoby z młodszych grup wiekowych: 30 – 39 lat oraz 18 – 29 lat. Im starszy respondent, tym częściej deklaruje antyliberalne poglądy.** Ponad połowa badanych (57%) mieszka w miastach i – co ciekawe – najczęściej są to miejscowości średniej wielkości. Z kolei 43% „Polskich Liberalów” zamieszkuje tereny wiejskie.

Kolejna charakterystyka wskazuje, że osoby o stosunkowo bardziej liberalnych poglądach o wiele mniej intensywnie uczestniczą w praktykach religijnych. **Aż 80% z nich nie praktykuje regularnie, a połowa respondentów z tej grupy twierdzi, że w ogóle nie uczestniczy w nabożeństwach. Tylko co piąty „Polski Liberal” praktykuje regularnie.** Na tle ogółu badanych widać, że proces laicyzacji tej grupy postępuje znacznie szybciej.

„Polscy Liberalowie” to osoby raczej dobrze wykształcone – zdecydowana większość posiada przynajmniej wykształcenie średnie. W tym wymiarze nie uwidaczniają się jednak szczególne rysy tej grupy na tle ogółu badanych. Struktura wykształcenia wygląda analogicznie.

Z pewnością są to jednak osoby, które zrabiają więcej niż respondenci o bardziej antyliberalnych poglądach. 56% respondentów liberalnych deklaruje zarobki powyżej 3500 zł netto (przy 48% wśród ogółu badanych).

Cecha		Odsetek respondentów (%)
Praktyki religijne	Kilka razy w tygodniu	3
	Raz w tygodniu	17
	1 – 2 razy w miesiącu	10
	Kilka razy w roku	30
	W ogóle nie uczestniczę	40
Wykształcenie	Podstawowe, gimnazjalne	2
	Zasadnicze zawodowe	10
	Średnie	44
	Wyższe	44
Miesięczne zarobki netto	Do 1500 zł	5
	Między 1500 a 2500 zł	12
	Między 2500 a 3500 zł	26
	Między 3500 a 4500 zł	22
	Między 4500 a 7000 zł	21
	Ponad 7000 zł	13

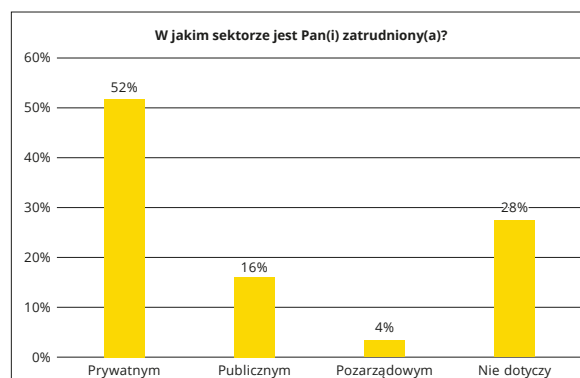
Tabela 11. Cechy społeczno-demograficzne „Polskich Liberalów” (część II).

„Polscy Liberalowie” to przede wszystkim przedstawiciele kadry kierowniczej oraz specjaliści z wyższym wykształceniem. Przedstawiciele tych grup zawodowych stanowią 20% „Polskich Liberalów”. Ale w tej kategorii znajdują się również m.in. emeryci (14%), pracownicy administracyjno-biurowi (14%), robotnicy wykwalifikowani (11%) czy osoby pracujące na własny rachunek (10%).

Grupa społeczna lub zawodowa	Odsetek respondentów (%)
Kadra kierownicza, specjaliści z wyższym wykształceniem	20
Emeryci	14
Pracownicy administracyjno-biurowi	14
Robotnicy wykwalifikowani	11
Pracujący na własny rachunek	9
Pracownicy usług	7
Średni personel, technicy	7
Uczniowie i studenci	7
Gospodynie domowe	3
Inni	3
Bezrobotni	2
Robotnicy niewykwalifikowani	2
Rolnicy	1

Tabela 12. „Polscy Liberalowie” według przynależności do grup społecznych i zawodowych.

Większość „Polskich Liberalów” jest zatrudniona w sektorze prywatnym, a tylko 16% w sektorze publicznym. Niemniej należy pamiętać, że struktura próby badawczej wskazywała na przewagę pracowników wywodzących się z sektora prywatnego, dlatego nie należy wyciągać pochopnych wniosków sugerujących determinujący wpływ miejsca zatrudnienia na poglądy. Tego rodzaju dane należy traktować bardziej deskryptywnie: pokazują one przede wszystkim obszary, w jakich należy szukać „Polskich Liberalów”.

Wykres 10. „Polscy Liberalowie” według sektora zatrudnienia.

Wskaźniki dotyczące postaw politycznych informują zarówno o podobieństwach, jak i o różnicach poglądów „Polskich Liberalów” oraz ogółu badanych. Jeśli chodzi o zainteresowanie polityką oraz gotowość do udziału w wyborach, w oczy rzuca się więcej podobieństw lub niewielkich różnic. Przeważają osoby zainteresowane (72%), choć w odniesieniu do całej próby wskaźnik ten wynosił 67%. **Można więc stwierdzić, że liberalni respondenci interesują się polityką w stopniu nieznacznie ponadprzeciętnym.** Nieco silniej są również zmobilizowani do udziału w ewentualnym głosowaniu (87%; ogółem: 85%). Wyraźniejsze różnice zarysowują się w kontekście poglądów politycznych. **O ile w całej próbie mieliśmy przewagę identyfikacji prawicowych (40%), to w tym przypadku najliczniejszą podkategorię stanowią osoby o poglądach centrowych (45%), natomiast identyfikacje z lewicą (33%) przeważają nad identyfikacjami z prawicą (21%).**

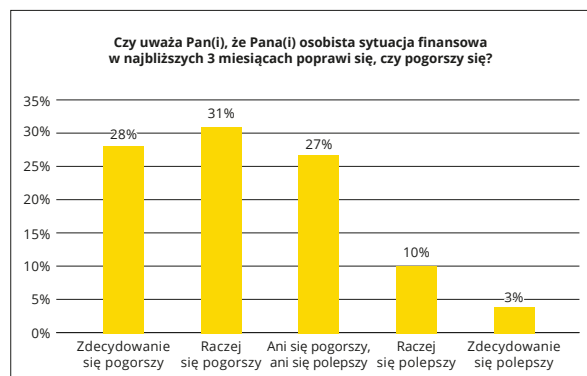
To jedna z najciekawszych obserwacji z całego badania.

Prawie połowa liberalnych respondentów (48%) dystansuje się zarówno od rządu, jak i opozycji, choć z partiami opozycyjnymi (bez wskazywania na konkretne ugrupowania) sympatyzuje – mniej lub bardziej zdecydowanie – równie wielu badanych. **„Polscy Liberaliści” w niewielkim stopniu (tylko 4%) ufają obecnemu rządowi.**

Cecha		Odsetek respondentów (%)
Zainteresowanie polityką	Zdecydowanie się nie interesuje	7
	Raczej się nie interesuje	22
	Raczej się interesuje	50
Gotowość do udziału w wyborach	Zdecydowanie się interesuje	22
	Tak	87
Poglądy polityczne	Nie	13
	Zdecydowanie lewicowe	11
	Raczej lewicowe	22
	Centrowe	45
	Raczej prawicowe	10
Zaufanie publiczne	Zdecydowanie prawicowe	11
	Zdecydowanie obecnemu rządowi	1
	Raczej obecnemu rządowi	3
	Ani obecnemu rządowi, ani opozycji	48
	Raczej opozycji	24
	Zdecydowanie opozycji	24

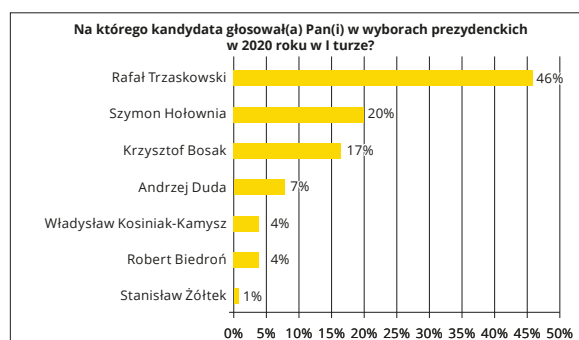
Tabela 13. „Polscy Liberaliści” według aktywności i poglądów politycznych.

Wśród „Polskich Liberalistów” można zaobserwować większy (niż ogółem) pesymizm dotyczący oceny osobistej sytuacji finansowej w najbliższych 3 miesiącach. Prawie trzy piąte respondentów (59%; ogółem: 53%) sądziło w momencie badania, że ich sytuacja się pogorszy. Niezależnie od tego, w tej grupie znajduje się nieco więcej względnych optymistów (14%; ogółem: 12%).

Wykres 11. Nastroje społeczne „Polskich Liberalistów”.

Ostatnim wymiarem analizy zgromadzonych danych są preferencje polityczne i partyjne. Ich pomiaru dokonano w trojaki sposób. W pierwszej kolejności zapytano respondentów o ich decyzje w trakcie wyborów prezydenckich w 2020 roku. W zestawieniu na Wykresie 12 znalazły się odpowiedzi tylko takich badanych, którzy przyznali się do udziału w tych wyborach. Pozwala ono wnioskować, że **osoby, które określamy mianem „Polskich Liberalistów”, w ostatnich wyborach prezydenckich głosowały najczęściej na Rafała Trzaskowskiego (46%) i Szymona Hołownię (20%). Krzysztof Bosak cieszył się poparciem 17% „Polskich Liberalistów”.** Znacznie mniej osób z tej grupy decydowało się na oddanie głosu na takich kandydatów jak Andrzej Duda, Władysław Kosiniak-Kamysz czy Robert Biedroń. Marginalne poparcie odnotował Stanisław Żółtek. Pozostali kandydaci nie przekroczyli 1% wskazań.

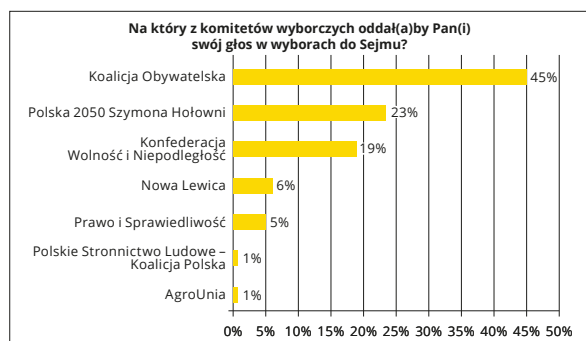
Wykres 12. Poparcie „Polskich Liberalistów” dla kandydatów w wyborach prezydenckich w 2020 roku.

Uwzględniono tylko odpowiedzi respondentów, którzy zadeklarowali udział w tych wyborach

Pominięto kandydatów, którzy uzyskali mniej niż 1% wskazań

Powyższe obserwacje potwierdzają również preferencje partyjne, które mierzono w sposób wzorowany na klasycznych reprezentatywnych badaniach sondażowych. **Liberalni respondenci najczęściej preferują głosowanie na Koalicję Obywatelską. Ugrupowanie to najlepiej i najskuteczniej zagospodarowuje elektorat liberalny.** Gdyby wybory miały się odbyć w momencie realizacji badania, 45% tej grupy oddałoby głos na KO. Nieco mniej niż jedna czwarta respondentów (23%) głosowałaby na Polskę 2050, a 19% na Konfederację. Na Wykresie 13

przedstawiono preferencje przeliczone dla zdecydowanych wyborców liberalnych, ale należy mieć na uwadze, że **9% całej grupy „Polskich Liberalistów” miało trudność z udzieleniem konkretnej odpowiedzi na pytanie o preferencje wyborcze.**

Wykres 13. Preferencje wyborcze „Polskich Liberalistów” (stan na moment realizacji badania). Zaprozentowano preferencje tylko zdecydowanych wyborców

Koncepcja badania zakładała również, że zostanie dokonana próba ustalenia, czy elektorat liberalny („Polscy Liberaliści” i „Polscy Libertarianie”) stanowi grupę, która ma poczucie, że jej interesy są skutecznie reprezentowane na scenie politycznej. O ile badanie preferencji politycznych czy wyborczych w sposób klasyczny poniekąd wymusza na respondentach udzielenie odpowiedzi dotyczącej ewentualnej decyzji wyborczej, to diagnozowanie identyfikacji z partiami politycznymi czy stosunku do liderów politycznych pozwala powiedzieć więcej na temat wspomnianego poczucia reprezentacji. Dlatego też poproszono respondentów o określenie stopnia identyfikacji z poszczególnymi ugrupowaniami politycznymi przy użyciu pięciopunktowej skali ilościowej. Niższe wartości wskazywane na skali oznaczały słabszą identyfikację, wyższe – silniejszą identyfikację. Szczegółowe dane znajdują się w Tabeli 14 poniżej. **Ogólny wniosek ponownie potwierdza dotychczasowe spostrzeżenia: liberalny elektorat identyfikuje się najbardziej z Koalicją Obywatelską, Polską 2050 oraz – nieco słabiej – z Konfederacją.** Niemniej warto zauważyć zjawisko nieco bardziej ogólne, choć nie mniej poważne. **Liberalni wyborcy generalnie**

w niewielkim stopniu identyfikują się z polskimi partiami politycznymi. Wysokie odsetki wskazań na brak identyfikacji (minimum 50% w każdym przypadku) każą sądzić, że jest to grupa, która wciąż nie znajduje przekonującej reprezentacji politycznej.

Zjawisko to ma szerszy kontekst społeczny, ponieważ Polacy generalnie w niewielkim stopniu utożsamiają się z partiami politycznymi. Gdy porówna się te dane z wartościami uzyskanymi w całej próbie badawczej, okazuje się, że „Polscy Liberaliści” nieco silniej niż ogół badanych identyfikują się z takimi ugrupowaniami jak KO (średnia dla ogółu to 2,24), Polska 2050 (2,12) i Konfederacja (1,62), natomiast słabiej z PiS-em (2,02; w tym przypadku różnica w poziomach identyfikacji między ogółem badanych a grupą respondentów liberalnych jest największa), Polskim Stronnictwem Ludowym (1,81), Solidarną Polską (1,7), AgroUnią (1,68), Kukiz’15 (1,58) i Porozumieniem (1,44). W przypadku Nowej Lewicy poziomy identyfikacji w obu grupach badanych są identyczne.

Proszę określić na skali od 1 do 5, w jakim stopniu identyfikuje się Pan(i) z poniższymi partiami politycznymi, gdzie 1 oznacza „Zdecydowanie się nie identyfikuję”, a 5 – „Zdecydowanie się identyfikuję”			
	Średnia arytmetyczna	Identyfikacja (%)*	Brak identyfikacji (%)**
Koalicja Obywatelska	2,62	31	50
Polska 2050	2,23	20	61
Konfederacja	1,97	21	71
Nowa Lewica	1,90	11	68
AgroUnia	1,75	9	75
Polskie Stronnictwo Ludowe	1,69	6	77
Porozumienie	1,36	1	90
Solidarna Polska	1,35	2	90
Kukiz’15	1,33	1	90
Prawo i Sprawiedliwość	1,20	2	94

Tabela 14. Identyfikacje partyjne „Polskich Liberalistów”. Dane posortowano malejąco według wartości średniej arytmetycznej * „Raczej się identyfikuję” + „Zdecydowanie się identyfikuję”; ** „Raczej się nie identyfikuję” + „Zdecydowanie się nie identyfikuję”; pominięto kategorię neutralną „Ani się identyfikuję, ani nie identyfikuję”

Kryzys reprezentacji (*de facto* poczucie marginalizacji politycznej) wyłania się również z obserwacji poparcia respondentów liberalnych dla liderów partii (ugrupowań) politycznych. W zestawieniu – oprócz osób, które w okresie realizacji badania silnie kojarzyły się z konkretnymi

formacjami (często stojąc na ich czele czy reprezentując je w wyborach prezydenckich) – uwzględniono również Prezydenta RP, Prezesa Rady Ministrów oraz Prezydenta Miasta Stołecznego Warszawy. **Najwięcej zwolenników w grupie „Polskich Liberalistów” ma Rafał Trzaskowski – jego działania w sferze publicznej popiera niemal połowa (47%) z nich. Słabszym poparciem cieszą się Szymon Hołownia i Donald Tusk (30 – 31%). Jeden z liderów Konfederacji – Krzysztof Bosak – znalazł się na 6. miejscu w rankingu poparcia.** Popiera go 21% respondentów liberalnych, a zatem więcej niż Michała Kołodziejczaka czy Władysława Kosiniaka-Kamysza, jednak na stosunkowo niższą wartość średniej arytmetycznej wyliczonej z pięciopunktowej skali miał wpływ wyższy odsetek osób deklarujących brak poparcia.

Proszę ocenić na skali od 1 do 5, czy popiera Pan(i) działania podejmowane przez następujące osoby publiczne, gdzie 1 oznacza „Zdecydowanie nie popieram”, a 5 „Zdecydowanie popieram”			
	Średnia arytmetyczna	Poparcie (%)*	Brak poparcia (%)**
Rafał Trzaskowski	3,19	47	32
Szymon Hołownia	2,81	30	40
Donald Tusk	2,75	31	46
Władysław Kosiniak-Kamysz	2,39	14	46
Michał Kołodziejczak	2,19	12	57
Krzysztof Bosak	2,15	21	60
Włodzimierz Czarzasty	2,11	8	58
Andrzej Duda	1,81	8	73
Mateusz Morawiecki	1,43	3	87
Zbigniew Ziobro	1,33	2	89
Jarosław Kaczyński	1,23	3	94

Tabela 15. Poparcie „Polskich Liberalistów” dla działań liderów politycznych. Dane posortowano malejąco według wartości średniej arytmetycznej * „Raczej popieram” + „Zdecydowanie popieram”; ** „Raczej nie popieram” + „Zdecydowanie nie popieram”; pominięto kategorię neutralną „Ani popieram, ani nie popieram”

6.2. „Polscy Libertarianie”

W kategorii tej mieści się stosunkowo niewielu (dokładnie 43) respondentów z 1000-osobowej próby badawczej, dlatego też wyniki zaprezentowane w niniejszym podrozdziale należy traktować z większym dystansem. Faktycznie były to osoby, które w naturalny sposób uzyskiwały wyższe poziomy indeksu ILL (co najmniej 4,01). W tej grupie obserwujemy najbardziej konsekwentne liberalne poglądy w odniesieniu do czterech zagadnień ogólnych, które

odpowiadają szczegółowym wartościom (wolny rynek, indywidualizm/kolektywizm, aktywność państwa w zakresie pomocy społecznej oraz autonomia jednostki). **Porównując dane dla całej próby, dla kategorii „Polskich Liberalistów” i teraz – dla „Polskich Libertarian”, dochodzimy do wniosku, który wskazuje na istnienie konsekwentnych zależności. W każdej kolejnej grupie badanych poparcie dla poglądu liberalnego rośnie, a dla poglądu antyliberalnego – maleje.** Niemal wszyscy „Polscy Libertarianie” wyrażają przekonanie, że rynek powinien być w pełni wolny i niezależny od państwa, jak również, że państwo nie powinno odgrywać aktywnej roli w realizacji polityki społecznej. Znacznie częściej także przyznają priorytet jednostce przed wspólnotą oraz krytykują ingerencję państwa w wolność i autonomię jednostki. W poniższym zestawieniu w Tabeli 16 uwzględniono dla porównania – zamieszczone już wcześniej – dane dla kategorii „Polskich Liberalistów” oraz ogółu próby badawczej.

Które z poniższych twierdzeń lepiej oddaje Pana(i) poglądy?			
	Libertarianie N=43	Liberali- wie N=194	Ogółem N=1000
STOSUNEK DO RYNKU			
Lepiej jest, kiedy państwo w pewnych sytuacjach aktywnie wpływa na konkurencję i rynek (dóbr i usług)	3%	8%	33%
Lepiej jest, kiedy rynek jest wolny i zupełnie niezależny od państwa	97%	92%	67%
CZŁOWIEK W SPOŁECZEŃSTWIE			
Człowiek powinien być podporządkowany w swoich działaniach celom wyznaczonym przez wspólnotę	13%	15%	30%
Człowiek powinien mieć możliwość działania zgodnie z własnym interesem, nawet gdy jest to sprzeczne z wolą większości społeczeństwa	87%	85%	70%
POMOC SPOŁECZNA			
Bez polityki państwa trudno sobie wyobrazić skuteczną pomoc społeczną	5%	19%	50%
Polityka państwa nie jest konieczna, by zorganizować skuteczną pomoc społeczną	95%	81%	50%
WOLNOŚĆ JEDNOSTKI			
To dobrze, kiedy instytucje państwa decydują o tym, co wolno, a czego nie wolno robić obywatelom	25%	33%	43%
To źle, kiedy instytucje państwa decydują o tym, co wolno, a czego nie wolno robić obywatelom	75%	67%	57%

Tabela 16. Stosunek „Polskich Libertarian” do idei liberalnych (pytania alternatywne).

Prezentacja wyników badania będzie się odbywała w sposób analogiczny jak w przypadku sekcji, w której opisywano „Polskich Liberalistów”. Ponownie przeliczono szczegółowe wyniki dla wszystkich 31 stwierdzeń oddających określone poglądy społeczno-polityczne. Nie dziwi fakt, że „Polscy Libertarianie” oceniali każde z nich wyżej niż przedstawiciele szerszej kategorii „Polskich Liberalistów”. Różnice te wahały się od 0,03 (w przypadku zmiennej „Finansowanie kościołów”) do 0,84 („Wsparcie państwa dla technologii”). **Co może najciekawsze, wszystkie osoby spełniające kryteria tej kategorii opowiedziały się za obniżką podatków kosztem kontynuacji programu 500+.** Wyżej

w hierarchii poparcia (nie tylko w samym poziomie poparcia) w porównaniu z kategorią „Polskich Liberalistów” znalazły się przede wszystkim takie kwestie jak: przekonanie, że urzędnicy mają zbyt wiele władzy; poparcie dla likwidacji ZUS i przejścia na prywatny system emerytalny; przekonanie, że wydatki publiczne (w tym społeczne) powinny systematycznie maleć, czy wiara w to, że pracownicy (a nie państwo) potrafią sami najlepiej zadbać o swoje interesy. **Przez „Polskich Libertarian” aktywne instytucje państwa oczekiwane są przede wszystkim w dwóch obszarach, tj. technologiach oraz opiece medycznej.**

Identyfikator zmiennej (pogląd)	Średnia arytmetyczna wskazań wszystkich respondentów	Poparcie dla poglądu liberalnego (%)	Poparcie dla poglądu neutralnego (%)	Poparcie dla poglądu antyliberalnego (%)
Program 500+	5,00	100	0	0
Władza urzędników	4,86	96	4	0
Neutralność światopoglądowa państwa	4,83	97	0	3
Finansowanie kościołów	4,73	95	3	3
Prywatny system emerytalny	4,72	88	12	0
Szacunek do imigranta	4,71	93	8	0
Wydatki publiczne	4,69	92	6	2
Ubezpieczenia zdrowotne	4,66	92	7	2
Wolność słowa	4,65	90	8	3
Podatki a gotowość do pomagania	4,65	90	9	2
Wybór modelu rodziny	4,61	89	5	6
Zakaz zadłużania państwa	4,54	82	13	5
Własność prywatna	4,50	88	5	7
Interesy pracowników	4,36	75	21	5
Autonomia szkół	4,35	79	18	3
Legalizacja marihuany	4,34	81	12	7
Prywatne firmy lepiej zarządzane	4,32	77	14	9
Wolność czy silne państwo	4,23	66	31	3
Przemysł własnością państwa	4,22	76	11	13
Prywatyzacja sektora energetycznego	4,20	74	13	12
Otwarte granice a rozwój	4,09	77	5	18
Podatki	4,05	69	16	15
Posiadanie broni	4,00	71	13	15
Prywatyzacja transportu	3,97	57	37	6
Ochrona środowiska	3,78	55	31	15
Wolność czy bezpieczeństwo	3,71	55	23	22
Odpowiedzialność za bezpieczeństwo	3,35	43	36	21
Walka z nierównościami	3,15	36	37	27
Świat bez państw	2,93	34	28	38
Finansowanie służby zdrowia	2,52	26	21	53
Wsparcie państwa dla technologii	2,48	28	21	51

Tabela 17. Stosunek „Polskich Libertarian” do idei liberalnych (pytania mierzone na skalach ilościowych).
Dane posortowano malejąco według poziomu poparcia dla poglądu liberalnego

W grupie tej w większym stopniu przeważają mężczyźni, niemniej proporcje pomiędzy kobietami (45%) a mężczyznami (55%) nie są znacząco zaburzone. Z pewnością tworzą ją ludzie młodszy. Niemal 70% „Polskich Libertarian” lokuje się w grupie wiekowej 18 – 39 lat. Większy odsetek (w porównaniu z szerszą kategorią „Polskich Liberałów”) zamieszkuje miasta. Ponownie najczęściej są to średniej wielkości miejscowości (tj. od 20 do 100 tys. mieszkańców), choć odnotować można wyższy odsetek mieszkańców największych miejscowości. Mniej niż jedna trzecia respondentów z tej kategorii zamieszkuje tereny wiejskie.

Cecha		Odsetek respondentów (%)
Płeć	Kobieta	45
	Mężczyzna	55
Wiek (w latach)	18 – 29	32
	30 – 39	37
	40 – 49	10
	50 – 59	12
	60 – 69	10
	70 i więcej	0
Miejsce zamieszkania	Wieś	30
	Miasto do 20 tys. mieszkańców	20
	Miasto od 20 do 100 tys. mieszkańców	25
	Miasto od 100 do 500 tys. mieszkańców	11
	Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	14

Tabela 18. Cechy społeczno-demograficzne „Polskich Libertarian”.

Osoby o libertariańskich poglądach są tylko nieznacznie bardziej religijne niż osoby o poglądach liberalnych. Do regularnego uczestnictwa w nabożeństwach przyznaje się prawie 30% badanych, a ponad 70% nie praktykuje w sposób systematyczny. 29% w ogóle nie uczestniczy w praktykach religijnych, a kolejne 31% czyni to sporadycznie (kilka razy w roku). Struktura wykształcenia liberałów i libertarian wygląda podobnie – dominują osoby z wykształceniem średnim i wyższym. Chociaż libertarianie osiągają przeciętnie wyższe zarobki, to grupa ta wydaje się również nieco bardziej spolaryzowana pod tym względem (o czym świadczy wyższy odsetek osób osiągających dochody do 2500 zł na rękę).

Cecha		Odsetek respondentów (%)
Praktyki religijne	Kilka razy w tygodniu	3
	Raz w tygodniu	26
	1 – 2 razy w miesiącu	12
	Kilka razy w roku	31
	W ogóle nie uczestniczę	29
Wykształcenie	Podstawowe, gimnazjalne	6
	Zasadnicze zawodowe	8
	Średnie	40
	Wyższe	46
Miesięczne zarobki netto	Do 1500 zł	9
	Między 1500 a 2500 zł	15
	Między 2500 a 3500 zł	17
	Między 3500 a 4500 zł	21
	Między 4500 a 7000 zł	24
	Ponad 7000 zł	14

Tabela 19. Cechy społeczno-demograficzne „Polskich Libertarian” (część II).

Jak już wspomniano, niewielka liczebność kategorii „Polskich Libertarian”, zidentyfikowanej na podstawie najwyższych wartości indeksu ILL, sprawia, że jej opis statystyczny należy traktować ostrożnie. Nie powinno się zatem wyciągać zbyt pochopnych wniosków z bardziej szczegółowych charakterystyk, które odwołują się do zmiennych o większej liczbie kategorii. Takim przykładem jest przynależność do grup społecznych czy zawodowych. W kwestionariuszu wymieniono ich kilkanaście, co w praktyce powoduje, że liczebności przypadające na konkretne kategorie są bardzo niskie. W takim przypadku prezentowanie takiego szczegółowego zestawienia może być wręcz mylące. Ogólna obserwacja pozwala jednak stwierdzić, że „Polscy Libertarianie” to w największym stopniu przedstawiciele kadry kierowniczej oraz osób pracujących na własny rachunek.

Zainteresowanie polityką oraz gotowość do udziału w wyborach w zasadzie nie różnicują respondentów liberalnych i libertariańskich. **Warto zauważyć, że ci drudzy częściej deklarują zdecydowane zainteresowanie polityką. Podobnie częściej określają swoje poglądy jako zdecydowanie prawicowe (w tej grupie jest mniej centrystów), jak również częściej wyrażają brak zaufania zarówno do rządu, jak i do opozycji.**

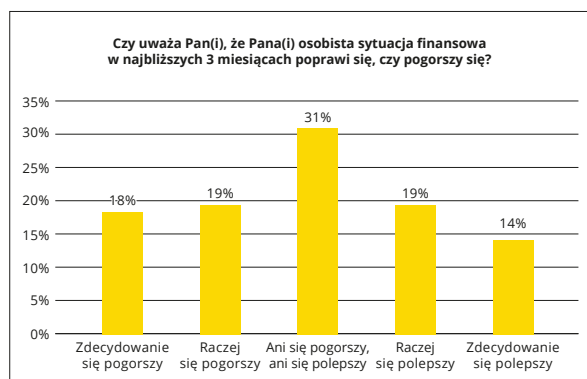
Libertarianie z mniejszym pesymizmem patrzą w przyszłość. O ile ponad połowa respondentów liberalnych obawiała się pogorszenia

Cecha		Odsetek respondentów (%)
Zainteresowanie polityką	Zdecydowanie się nie interesuje	7
	Raczej się nie interesuje	19
	Raczej się interesuje	42
	Zdecydowanie się interesuje	31
Gotowość do udziału w wyborach	Tak	90
	Nie	10
Poglądy polityczne	Zdecydowanie lewicowe	16
	Raczej lewicowe	15
	Centrowe	31
	Raczej prawicowe	7
Zaufanie publiczne	Zdecydowanie obecnemu rządowi	2
	Raczej obecnemu rządowi	3
	Ani obecnemu rządowi, ani opozycji	62
	Raczej opozycji	5
	Zdecydowanie opozycji	28

Tabela 20. „Polscy Libertarianie” według aktywności i poglądów politycznych.

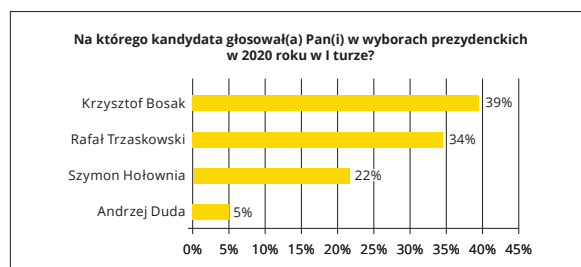
swojej sytuacji finansowej, to w tym przypadku nastroje są bardziej zrównoważone. Najliczniejszą grupę stanowią osoby, które neutralnie postrzegają ten problem.

Wykres 14. Nastroje społeczne „Polskich Libertarianów”.

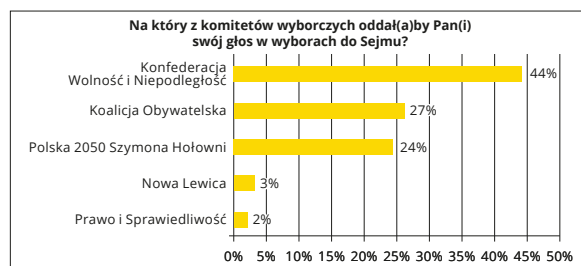
Preferencje polityczne i partyjne „Polskich Libertarianów” również cechują się swoistą specyfiką. Zgodnie z deklaracjami respondentów, dla których wartość indeksu ILL wynosiła co najmniej 4,01, ich głosy w wyborach prezydenckich w 2020 roku (I tura) rozdzieliły się pomiędzy tylko czterech kandydatów. **Wśród nich największym poparciem cieszył się Krzysztof Bosak, a nieco mniejszym Rafał Trzaskowski. Na trzecim miejscu znalazł się Szymon Hołownia. Niewielka część „Polskich Libertarianów” twierdzi, że oddała głos na Andrzeja Dudę. Lider Konfederacji był relatywnie najczęściej wskazywanym kandydatem w grupie „Polskich**

Libertarian”, niemniej osoby o podobnym zestawie poglądów znacznie częściej przyznają, że popierały jednego z dwóch kandydatów pozostałych ugrupowań opozycyjnych: Koalicji Obywatelskiej oraz Polski 2050.

Wykres 15. Poparcie „Polskich Libertarianów” dla kandydatów w wyborach prezydenckich w 2020 roku. Uwzględniono tylko odpowiedzi respondentów, którzy zadeklarowali udział w tych wyborach

Profil polityczny „Polskich Libertarianów” konsekwentnie potwierdza dane dotyczące preferencji partyjnych. **Gdyby wybory miały się odbyć w momencie realizacji badania sondażowego, przedstawiciele tej grupy w największym stopniu wskazywaliby na Konfederację, w drugiej kolejności na Koalicję Obywatelską, a następnie na Polskę 2050. Suma poparcia tych dwóch ostatnich formacji politycznych przewyższa odsetek wskazań na Konfederację. Również w tym wymiarze oczywistym staje się, że Konfederacja nie ma „monopolu” na zagospodarowanie wyborcy o silnie liberalnych poglądach, a w praktyce konkuruje o niego przede wszystkim z Koalicją Obywatelską. Podobnie jak w poprzednim przypadku, w grupie wszystkich „Polskich Libertarianów” znalazło się dodatkowo 9% niezdecydowanych, na kogo oddać głos.**

Wykres 16. Preferencje wyborcze „Polskich Libertarianów” (stan na moment realizacji badania). Zaprezentowano preferencje tylko zdecydowanych wyborców

Powyższy wniosek potwierdza w dużej mierze obserwacja wskaźników identyfikacji z partiami politycznymi. Choć Konfederacja i Koalicja Obywatelska cieszą się wśród libertariańskich respondentów najwyższym poziomem identyfikacji (Konfederacja nieco wyższym), to jednak w obu przypadkach mamy do czynienia z sytuacją, gdzie większość (ok. 60%) nie odczuwa związku z rozpatrywanym ugrupowaniem. Po raz kolejny potwierdza się teza, że liberalny czy libertariański elektorat nie widzi dla siebie politycznej reprezentacji. Głosuje na konkretne opcje polityczne, ale w dużej mierze bez poczucia identyfikacji z formacją, którą wskazuje na karcie wyborczej.

Proszę określić na skali od 1 do 5, w jakim stopniu identyfikuje się Pan(i) z poniższymi partiami politycznymi, gdzie 1 oznacza „Zdecydowanie się nie identyfikuję”, a 5 – „Zdecydowanie się identyfikuję”			
	Średnia arytmetyczna	Identyfikacja (%)*	Brak identyfikacji (%)**
Konfederacja	2,43	32	60
Koalicja Obywatelska	2,24	26	62
Polska 2050	1,91	17	72
AgroUnia	1,90	5	64
Nowa Lewica	1,73	8	71
Polskie Stronnictwo Ludowe	1,41	2	89
Kukiz'15	1,33	2	89
Porozumienie	1,27	2	95
Prawo i Sprawiedliwość	1,21	5	93
Solidarna Polska	1,14	0	94

Tabela 21. Identyfikacje partyjne „Polskich Libertarian”.
Dane posortowano malejąco według wartości średniej arytmetycznej * „Raczej się identyfikuję” + „Zdecydowanie się identyfikuję”; ** „Raczej się nie identyfikuję” + „Zdecydowanie się nie identyfikuję”; pominięto kategorię neutralną „Ani się identyfikuję, ani nie identyfikuję”

Spośród liderów politycznych największą popularnością cieszy się Krzysztof Bosak, mimo że odsetek osób wyrażających dezaprobatę dla jego aktywności w sferze publicznej przekracza 50%. Podobnie zresztą jest w przypadku wszystkich pozostałych polityków. Struktura poparcia nie zaskakuje. **Tuż za Bosakiem znaleźli się liderzy Polski 2050 (Hołownia) i KO (Trzaskowski przed Tuskiem).** Warto odnotować, że w najmniejszym stopniu popierani są przez libertarian liderzy obozu rządzącego: Mateusz Morawiecki oraz Jarosław Kaczyński (na wartość średniej zasadniczo wpływa wysoki odsetek osób wyrażających brak poparcia dla ich działań).

Proszę ocenić na skali od 1 do 5, czy popiera Pan(i) działania podejmowane przez następujące osoby publiczne, gdzie 1 oznacza „Zdecydowanie nie popieram”, a 5 „Zdecydowanie popieram”			
	Średnia arytmetyczna	Poparcie (%)*	Brak poparcia (%)**
Krzysztof Bosak	2,54	38	54
Szymon Hołownia	2,52	25	52
Rafał Trzaskowski	2,45	25	54
Donald Tusk	2,29	17	62
Michał Kołodziejczak	2,05	9	59
Władysław Kosiniak-Kamysz	1,90	8	64
Andrzej Duda	1,77	11	78
Włodzimierz Czarzasty	1,65	3	80
Zbigniew Ziobro	1,48	6	83
Mateusz Morawiecki	1,35	5	93
Jarosław Kaczyński	1,21	5	93

Tabela 22. Poparcie „Polskich Libertarian” dla działań liderów politycznych.
Dane posortowano malejąco według wartości średniej arytmetycznej * „Raczej popieram” + „Zdecydowanie popieram”; ** „Raczej nie popieram” + „Zdecydowanie nie popieram”; pominięto kategorię neutralną „Ani popieram, ani nie popieram”

7

Podsumowanie

Rozpoczynając nasze badania, postawiliśmy następujące pytania:

- a. Jak wiele jest w Polsce osób o poglądach libertariańskich lub liberalnych?
- b. W których grupach społecznych poglądy wolnościowe są najpopularniejsze?
- c. Które z postulatów wolnościowych mają największe poparcie w społeczeństwie?

Znaleźliśmy na nie odpowiedzi, choć nie zawsze takie, jakie podpowiadała nam nasza intuicja.

Wiedzieliśmy, że libertarian wśród Polaków będzie niewiele – nasze badania pokazują, że jest ich tylko 4,3% w skali populacji. Zaznaczamy jednak, że – patrząc na niezwykle krótką historię polskiego ruchu libertariańskiego, niewielkie, lecz cały czas rosnące, instytucje libertariańskie, praktyczny brak przekazu libertariańskiego w kulturze i popkulturze, a do tego marginalne tradycje libertariańskie w Polsce – jest to wynik całkiem wysoki. Dlaczego więc opisujemy go jako „tylko 4,3%”? Ponieważ – z punktu widzenia idei założenia niezależnego libertariańskiego ruchu politycznego – jest to rezultat zbyt skromny. Aby mieć wpływ na polską politykę w dającej się przewidzieć przyszłości, libertarianie powinni działać jako konsekwentna w swoich poglądach

mniejszość⁷ lub jako element większej całości, jaką byłaby wspólna platforma z liberałami.

Zaskoczył nas jednak zauważalnie wysoki odsetek liberałów. W dobie antyliberalnej retoryki politycznej, poszukiwania rozwiązań opartych o przymus, a nie dobrowolność, a także w czasach pogarszającej się kondycji ekonomicznej społeczeństwa – uważamy, że 19,4% Polaków, którzy są liberałami, to wynik zaskakująco wysoki. Jak już sygnalizowaliśmy wcześniej, prawdopodobnie rodowód polskich liberałów jest dwojaki. Z jednej strony są to ludzie mający takie poglądy, które nabyli poprzez różne interakcje międzyludzkie, lektury, studia, własne przemyślenia i zapewne też inne czynniki. Nie wiemy tego, ale być może część polskich liberałów została nimi na przekór dominującej narracji stawiającej na piedestale kolektyw, a nie jednostkę. Na ten moment kwestia ta musi jednak pozostać niewyjaśniona – do jej zbadania potrzebne byłyby odrębne badania jakościowe.

Polscy liberałowie najbardziej zgadzają się co do tego, że państwo nie powinno ingerować w wybór modelu rodziny. Postulat zastąpienia 500+ obniżką podatków znajduje się na drugim miejscu. Trzecie miejsce to postulat likwidacji finansowania kościołów i związków wyznaniowych z budżetu państwa i zastąpienie ich finansowaniem przez wiernych. Wśród libertarian najpopularniejszy jest wymieniony już postulat dotyczący 500+. Kolejne dwa dotyczą

7 Por. N.N. Taleb, *Na własne ryzyko. Ukryte asymetrie w codziennym życiu*, tłum. A. Unterscheutz, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2020, Ks. 3, Rozdz. 2, s. 111–138.

ograniczenia władzy urzędników oraz zaprowadzenia neutralności światopoglądowej państwa. **Oznacza to, że powodzenie potencjalnego liberalno-libertariańskiego projektu politycznego musiałyby się opierać na szerokim potraktowaniu postulatów liberalnych – nie tylko w ich ekonomicznym wymiarze. W parze z afirmacją wolnorynkowego kapitalizmu muszą iść kwestie związane z neutralnością światopoglądową państwa.** Partie polityczne będące orędowniczkami wyłącznie wolności ekonomicznej nie będą w stanie zagospodarować całego liberalnego i libertariańskiego elektoratu. To samo dotyczy oczywiście takich projektów politycznych, które łączą etatyzm z liberalizmem w kwestiach aksjologicznych.

Podobno aby w ogóle być liberałem lub libertarianinem, szczególnie w dzisiejszych czasach, trzeba być optymistą. Musimy jednak na potrzeby niniejszego raportu zawiesić nasz zwyczajowy optymizm, przede wszystkim ten dotyczący możliwości powstania i sukcesu liberalno-libertariańskiego projektu politycznego. Na rynku politycznym jest na niego miejsce, ale to jeszcze nie oznacza, że istniejący, wyraźny popyt będzie oznaczał też i podaż. Wskazane przez nas wartości są wartościami potencjalnymi i jeśli frekwencja wyborcza wśród liberałów i libertarian nie będzie znacząco wyższa od frekwencji wśród wszystkich uprawnionych do głosowania, to aby w polskim parlamencie znalazła się liberalno-libertariańska partia polityczna z poparciem rządu 20%, wszyscy głosujący liberałowie i libertarianie musieliby postawić krzyżyk właśnie przy niej. Oznacza to sytuację, w której wszyscy głosujący o liberalnych lub libertariańskich przekonaniach wybierają jeden szyld. W tym momencie, gdy widzimy, jak rozproszone są głosy osób o takich poglądach, wydaje się to mało prawdopodobne.

Wnioski z naszych badań uważamy za cenne przede wszystkim dla przedstawicieli trzeciego sektora – ponieważ to oni w pierwszej kolejności powinni animować działalność społeczeństwa obywatelskiego. Istnieje przestrzeń na poszerzenie wolności, ale aby taka zmiana mogła

odbyć się w polityce, najpierw musi zostać przeprowadzona oddolnie. Wracamy tu więc do naszej początkowej metafory, tym razem jednak zwracając uwagę na to, że wyraźna grupa wyborców tak długo nie znajdzie na rynku politycznym produktu odpowiedniego dla siebie, jak długo nie będzie umiała go odpowiedzieć producentom politycznych i partyjnych ofert.

Żaden polityk nie będzie miał interesu w tym, aby inwestować w grupę wyborców o liberalnych lub libertariańskich poglądach, dopóki grupa ta nie będzie zdawała sobie sprawy ze swojej wielkości i potencjału, nie będzie aktywna, nie będzie głośno artykułować swoich postulatów. Potencjał, jaki mają polscy liberałowie i libertarianie, trzeba umieć sprzedać na politycznym rynku. Wydaje się jednak, że inicjatywa w zakresie zagospodarowania tych rozproszonych społecznych zasobów powinna należeć w pierwszej kolejności do podmiotów instytucjonalnych (partii politycznych czy organizacji pozarządowych). ■

Spis tabel

- Tabela 1.** Respondenci według cech społeczno-demograficznych. s. 15
- Tabela 2.** Respondenci według aktywności i poglądów politycznych. s. 17
- Tabela 3.** Statystyki opisowe dla indeksu liberalizmu/libertarianizmu. s. 20
- Tabela 4.** Stosunek respondentów do idei liberalnych (pytania alternatywne). s. 20
- Tabela 5.** Stosunek respondentów do idei liberalnych (pytania mierzone na skalach ilościowych). s. 21
- Tabela 6.** Indeks liberalizmu/libertarianizmu według cech społeczno-demograficznych respondentów. s. 23
- Tabela 7.** Indeks liberalizmu/libertarianizmu według elektoratów partyjnych. s. 24
- Tabela 8.** Stosunek „Polskich Liberałów” do idei liberalnych (pytania alternatywne). s. 27
- Tabela 9.** Stosunek „Polskich Liberałów” do idei liberalnych (pytania mierzone na skalach ilościowych). s. 28
- Tabela 10.** Cechy społeczno-demograficzne „Polskich Liberałów”. s. 28
- Tabela 11.** Cechy społeczno-demograficzne „Polskich Liberałów” (część II). s. 29
- Tabela 12.** „Polscy Liberałowie” według przynależności do grup społecznych i zawodowych. s. 29
- Tabela 13.** „Polscy Liberałowie” według aktywności i poglądów politycznych. s. 30
- Tabela 14.** Identyfikacje partyjne „Polskich Liberałów”. s. 31
- Tabela 15.** Poparcie „Polskich Liberałów” dla działań liderów politycznych. s. 32
- Tabela 16.** Stosunek „Polskich Libertarian” do idei liberalnych (pytania alternatywne). s. 32
- Tabela 17.** Stosunek „Polskich Libertarian” do idei liberalnych (pytania mierzone na skalach ilościowych). s. 33
- Tabela 18.** Cechy społeczno-demograficzne „Polskich Libertarian”. s. 34
- Tabela 19.** Cechy społeczno-demograficzne „Polskich Libertarian” (część II). s. 34
- Tabela 20.** „Polscy Libertarianie” według aktywności i poglądów politycznych. s. 35
- Tabela 21.** Identyfikacje partyjne „Polskich Libertarian”. s. 36
- Tabela 22.** Poparcie „Polskich Libertarian” dla działań liderów politycznych. s. 36

Spis wykresów

Wykres 1. Respondenci według przynależności do grup społecznych i zawodowych. s. 16

Wykres 2. Respondenci według sektora zatrudnienia. s. 16

Wykres 3. Respondenci według miesięcznych zarobków. s. 16

Wykres 4. Respondenci według uczestnictwa w praktykach religijnych. s. 16

Wykres 5. Preferencje wyborcze respondentów (stan na moment realizacji badania). s. 17

Wykres 6. Zaufanie respondentów do elit politycznych. s. 17

Wykres 7. Nastroje społeczne respondentów. s. 18

Wykres 8. Rozkład wartości indeksu liberalizmu/libertarianizmu (4 przedziały). s. 19

Wykres 9. Rozkład wartości indeksu liberalizmu/libertarianizmu (3 przedziały). s. 20

Wykres 10. „Polscy Liberalowie” według sektora zatrudnienia. s. 29

Wykres 11. Nastroje społeczne „Polskich Liberalów”. s. 30

Wykres 12. Poparcie „Polskich Liberalów” dla kandydatów w wyborach prezydenckich w 2020 roku. s. 30

Wykres 13. Preferencje wyborcze „Polskich Liberalów” (stan na moment realizacji badania). s. 31

Wykres 14. Nastroje społeczne „Polskich Libertarian”. s. 35

Wykres 15. Poparcie „Polskich Libertarian” dla kandydatów w wyborach prezydenckich w 2020 roku. s. 35

Wykres 16. Preferencje wyborcze „Polskich Libertarian” (stan na moment realizacji badania). s. 35

Projekt *Wolność pod lupą*, w ramach którego powstał niniejszy raport, został zrealizowany dzięki wsparciu następujących organizacji partnerskich, sponsorów i patronów medialnych:

Sponsorzy

Fundacja **Wolności
Gospodarczej**

**FREEDOM
PUBLISHING**

 KoLiber
Towarzystwo Konserwatywno-Liberalne

Gazeta
Kontrowersyjna

LUPUS
Ryszard Wilk

Partnerzy

**Fundacja Wolności
i Przedsiębiorczości**

Patroni medialni

LIBERTÉ!

